

Framtider

TIDSKRIFT FRÅN INSTITUTET FÖR FRAMTIDSSTUDIER 1/2010

A young boy with dark hair and a serious expression is sitting behind a table filled with various snacks and drinks. He is wearing a dark blue sweater over a light-colored collared shirt. The table in front of him is covered with a large assortment of items, including several bottles of yellow juice, bags of chips, boxes of instant noodles, and various packaged snacks. The background is a simple, light-colored wall. The text 'Tema fattigdom' is overlaid on the left side of the image.

Tema
fattigdom

1/2010 Tema fattigdom

Fattigdomen ter sig väldigt olika beroende på var på jorden man befinner sig. Den genomsnittlige europén lever med en standard som kan förefalla utopisk för människor i stora delar av världen. Därav det stora trycket mot Europas gränser och de många förtvivlade försöken att med risk för livet ta sig "illegalt" till EU över öppet hav. Europa framstår ännu som platsen för ett bättre liv.

Men detta hindrar inte att fattigdomen varit och fortsätter att vara en fråga också i Europa. Redan för tio år sedan enades EU:s stats- och regeringschefer om att fattigdomen i unionen skulle vara borta senast 2010. I dag kan vi konstatera att ambitionen misslyckats. Enligt vissa beräkningar lever närmare 80 miljoner européer i fattigdom.

För att förstärka insatserna har innevarande år utsetts till "europeiskt år för bekämpning av fattigdom och social utestängning". Men det råder delade meningar om de stora krafttagen nu verkligen är på väg.

Och finns det fattiga i Sverige? I fjol blossade en debatt upp mellan ledarskribenter på några stora dagstidningar. Frågan gällde om det över huvud taget går att tala om fattigdom i ett av världens mest privilegierade länder.

Den springande punkten är kanske vad vi menar med "fattigdom". Ska det ses som något absolut, som till exempel en miniminivå för en människas överlevnad? Eller är fattigdom ett relativt begrepp som handlar om individens

möjligheter till ett drägligt och värdigt liv, i förhållande till majoritetens livsstil i det egna samhället?

Detta nummer av *Framtider* handlar om hur vi ser på fattigdom. Hur kan fattigdom definieras? Och vilka sociala och politiska konsekvenser får olika fattigdomsbegrepp? Hur ser den samtida och framtida fattigdomsfrågan ut globalt och europeiskt? Flera skribenter tar sig också an konkreta frågor med anknytning till temat: de så kallade mikrolånen i fattiga länder, biståndets möjligheter och begränsningar och kopplingen mellan fattigdom och kriminalitet.

Som Stefan de Vylder framhåller i den inledande artikeln går det att på många sätt tala om stora sociala framsteg i världen som helhet. Ändå förefaller framtidsprognosen vara ovanligt enkel – tyvärr kommer bekämpandet av fattigdomen att fortsätta vara en stor och svårlöst uppgift.

Redaktionen

Framtider ges ut av *Institutet för Framtidsstudier* och utkommer med fyra nummer per år
Prenumerationsavgiften 100 kronor (varav moms 5,66 kronor) per år, inbetalas på postgiro 701633-0. Ange namn och adress.

Framtider distribueras gratis (i ett exemplar) till alla folkbibliotek, bibliotek vid gymnasier och folkhögskolor i Sverige.
Ansvarig utgivare: Joakim Palme
ISSN: 0281-0492
Redaktion: Susanne Alm, Lena

Eriksson, Jakob Larsson, Sabina Nilsson, Mattias Tydén, Hanna Zetterberg Struwe och Leif Åberg
Grafisk form: Johan Cnattingius/
www.kingston.se
Tryck: Printcenter AB, Stockholm, 2010

Adress: Institutet för Framtidsstudier, Box 591, 101 31 Stockholm
Besöksadress: Holländargatan 13, Stockholm
Tel: 08-402 12 00, Fax: 08-24 50 14
E-post: info@framtidsstudier.se
Hemsida: www.framtidsstudier.se

4. Fattigdom i ett globalt perspektiv

Stefan de Vylder om fattigdom förr och nu och om vart vi tycks vara på väg

9. Mikrofinansiering – ineffektivt botemedel eller universalmedicin?

Mikrofinansiering av småskaliga kooperativ och företag i utvecklingsländer har väckt stor uppmärksamhet – Ranjula Bali Swain reder ut begreppen

12. Europeiska året för bekämpning av fattigdom

Renate Minas diskuterar vad EU kan och vill

14. Inför morgondagens sociala Europa

Hrvoje Kap och Joakim Palme summerar fattigdomen i EU och ser framåt

18. Vem är fattig i Sverige?

Björn Halleröd om att mäta fattigdom och om vilket samhälle vi vill ha

22. Den fattige konsumenten

När man inte har råd att passa in – Torbjörn Hjort diskuterar fattigdom ur ett konsumtionsperspektiv

26. Fattigdom och brott – från förklaring till bortförklaring?

Felipe Estrada och Anders Nilsson om ett synsätt som försvann

29. Varför så tyst om framtidens genusordningar?

Livia Johannesson behandlar en frapperande frånvaro av perspektiv

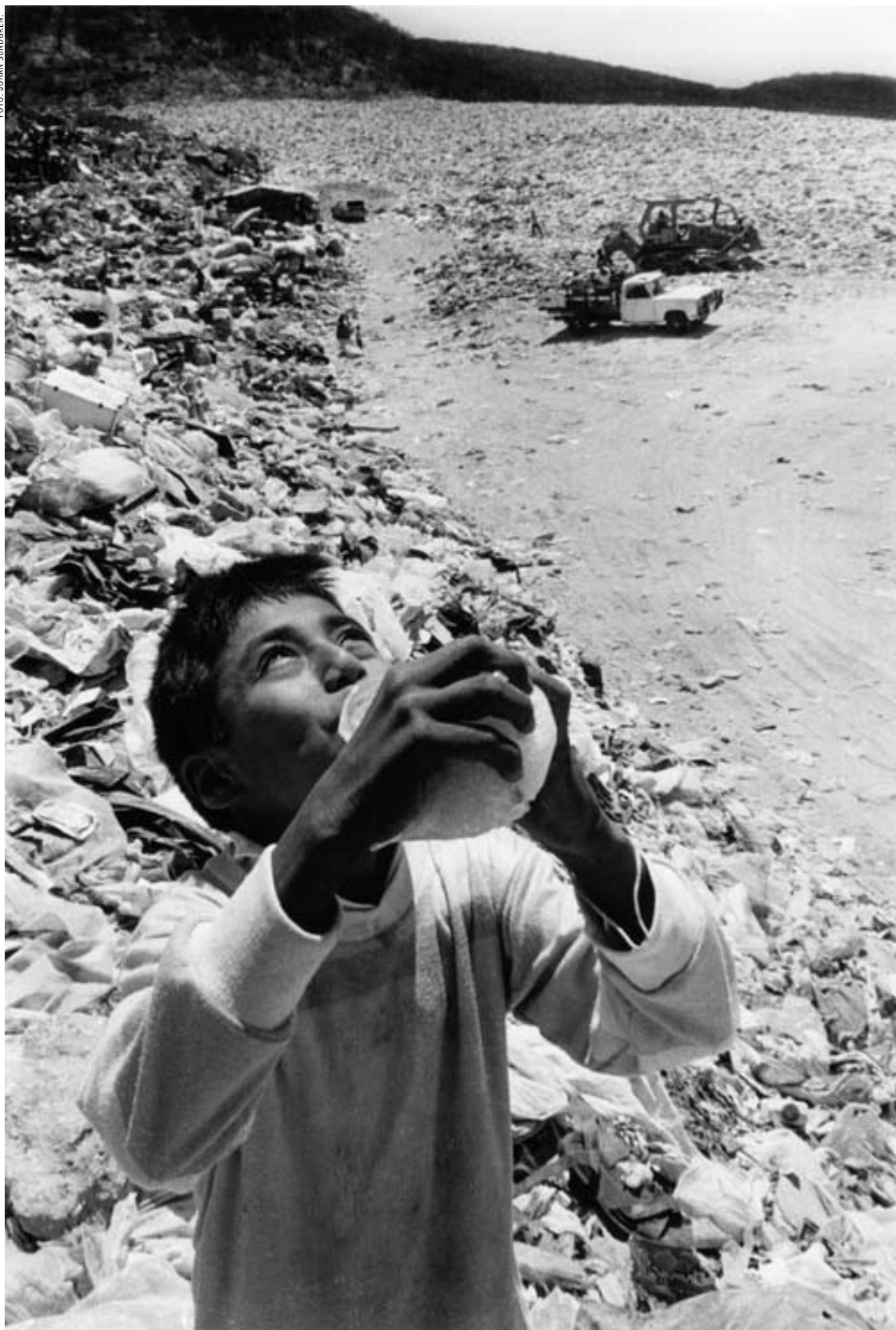
13. Framtidsfrågan. Kan fattigdomen utrotas och i så fall hur?

25. Krönikan: Joakim Palme

30. I korthet

32. Framtider Essä: Urban Lundberg om ifrågasatt biståndspolitik

Omslagsbild: Kim Naylor.

Fattigdom i ett globalt perspektiv

Nästan 1,4 miljarder människor lever i djupaste misär och en miljard lider av undernäring, men majoriteten av befolkningen i fattiga länder svälter inte. Och aldrig tidigare i historien har så många människor förbättrat sin materiella standard så drastiskt och så snabbt som de senaste fyrtio åren. National-ekonomen Stefan de Vylder ger en översikt över fattigdomen i världen.

Stefan de Vylder

Isagor från alla epoker och delar av världen är fattigdom och rikedom centrala motsatspar. Att vinna prinsessan och halva kungariket är i regel förbehållet den fattige men rätt-rådige, under det att rika girigbukar brukar få sina straff.

Ett egendomligt drag är dock att samtidigt som den som *är* rik i sagans början ofta framställs som både elak och olycklig brukar den som i slutet *blir* rik tillskrivas en bekymmerslös framtid.

Även om drömmen om rikedom förefaller lika gammal som mänskligheten själv så har, historiskt sett, fattigdom varit det fullständigt normala tillståndet för den överväldigande majoriteten av jordens befolkning.

I detta avseende markerar 1900-talet en milstolpe. Innan dess var det endast en liten minoritet av världens befolkning som undgick fattigdom. Att inte vara fattig var en klassfråga som de enskilda individerna i mycket liten utsträckning kunde påverka. Både fattigdom och rikedom gick i arv.

Att tala om rika och fattiga *länder* var länge obegripligt och meningslöst, om man inte syftade på naturtillgångar – som var, och är, en usel mätare på hur rika *människorna* i landet är – eller på deras innehav av guld, silver och välutrustade arméer.

Först i modern tid har de enskilda människornas levnadsstandard kommit i förgrunden vid jämförelser mellan olika nationers välbstånd. På 1900-talet började det växa fram en grupp länder där majoriteten faktiskt kunde betraktas som rika. Eller åtminstone "ofattiga". Men vad menar vi egentligen med fattigdom? Studier

om hur fattiga människor själva ser på sin situation ger ofta helt andra, och mer flerdimensionella, svar än dem som vi – som inte är fattiga – kanske förväntar oss.

För de flesta är fattigdom och rikedom relativa begrepp. Vi jämför oss med andra i vår omgivning, eller med sådana som vi tycker att vi borde jämföras med. En svensk direktör med 100 000 kronor i månadslön kan uppfatta sig som orättvist lågavlönad. En småbonde i Costa Rica som fått en god kaffeskörd och som har råd att skicka sina barn till gymnasieskolan kan känna sig rik. Att få ett lågavlönat jobb i en textilfabrik i Calcutta kan uppfattas som ett lyft för den som vet att familjen därmed kan äta ris året om.

Vi jämför också gärna med närliggande tidsperioder. Människor som lever på en högre levnadsstandard än sina föräldrar tenderar att se sig som mindre fattiga än dem som upplever att föräldragenerationen hade det bättre än de själva.

Fattigdom och rikedom är flerdimensionella och kulturspecifika begrepp. Prestige, vänner, familj och inflytande kan vara långt viktigare än materiella ägodelar. Ungdom och skönhet har högre status i vissa kulturer än i andra, där ålder, erfarenhet och visdom ses som mer betydelsefulla tillgångar.

Människors grundläggande behov är dock desamma. Alla vill vara friska, och alla behöver vi kärlek, mat och husrum, och ett minimum av trygghet. Det är viktigt att inte flumma till fattig-

Bilden till vänster: Cirka två procent av befolkningen i utvecklingsländerna försörjer sig på att samla skräp. Mauricio bor med sin familj på sopstationen Milpillas utanför staden Cuernavaca i Mexiko.

Av världens fattiga beräknas två tredjedelar bo och arbeta på landsbygden. Endast i några få länder i Latinamerika är antalet fattiga större i städerna än på landsbygden.

domsbegreppet så att tillfredsställelsen av basbehov relativiseras.

Frihet och ofrihet är alltid centrala aspekter på fattigdom; den som inte har frihet att välja är fattig. Sårbarhet är ett annat viktigt kännetecken. Marginalerna är små eller obefintliga för den fattige, och en kris – till följd av sjukdom i familjen, missväxt, arbetslöshet eller politiska konflikter – kan bli ödesdiger.

I hiv/aids-katastrofens spår i Afrika ser vi hur de fattiga hushållens brist på marginaler får förödande konsekvenser. För att täcka kostnader för vård och läkemedel, och för att kompensera förlusten av arbetskraft när någon dött i familjen, tvingas människor till en rad anpassningsmekanismer som försvårar möjligheterna att häva sig ur fattigdomen: barn tas ur skolan, familjen säljer radioapparater, kastruller och kläder, ofta även boskap och jord.

Plötslig ”nyfattigdom” till följd av en kris kan lätt övergå i permanent misär. I enkäter med fattiga människor betonas ofta osäkerhet. Ekonomisk osäkerhet, i första hand, men mycket ofta även risken att utsättas för våld och kriminalitet.

Kanske är otrygghet, ekonomisk osäkerhet och brist på makt över den egna situationen de allra mest centrala aspekterna på fattigdom.

Den indiske ekonomen och filosofen Amartya Sen, en av inspiratörerna bakom FN:s *Human Development Report* (HDR), har haft stor betydelse för sättet att tänka kring fattigdom och utveckling. HDR:s årliga index över mänsklig utveckling utgår från tre komponenter som vägs samman: förväntad medellivslängd, utbildning och materiell levnadsstandard.

Centralt hos Sen är att utveckling handlar om att öka människors valfrihet och förmåga att styra sina liv; *enhance human capabilities* och *increase the range of human choice* är nyckelfraser. Sen tar också fasta på ett begrepp som redan

Adam Smith använde som kriterium på ett rikt liv: mänsklig värdighet. Materiell fattigdom går ofta, men långtifrån alltid, hand i hand med bristande förmåga att leva ett värdigt liv.

För statistik över fattigdomens utbredning i världen är vi dock hänvisade till mer mätbara kriterier, i regel utarbetade av andra än de fattiga själva. Men vi måste vara medvetna om att gängse kvantitativa mått är ofullständiga och ofta missar det mest väsentliga. Eller som Albert Einstein uppges ha sagt: ”Allt som är viktigt går inte att mäta, och allt som går att mäta är inte viktigt.”

Hur många är fattiga, och var finns de? En första utgångspunkt kan vara Världsbankens definition på materiell fattigdom. Världsbanken använder ett enkelt – och synnerligen trubbigt – inkomstmått: gränsen för ”extrem fattigdom” dras vid en inkomst motsvarande 1,25 dollar per dag och invånare. Beräkningen görs enligt så kallad köpkraftsparitet (ppp eller *purchasing power parity*) för att kompensera för skillnader i prisnivå och levnadsomkostnader i olika länder.

Samma mått på extrem fattigdom används i FN:s så kallade millenniemål, där det första målet är att halvera den extrema fattigdomen fram till 2015.

Enligt detta kriterium har antalet extremt fattiga varit relativt konstant de senaste decennierna, vilket innebär att den *andel* av jordens befolkning som lever i djup misär har sjunkit kraftigt. Den dramatiska nedgången av andelen fattiga i några av världens folkrikaste länder, främst Kina, uppväger den ökande fattigdomen på andra håll.

Den typiske fattige bor fortfarande i Asien, som hyser två tredjedelar av världens fattiga. I procent av befolkningen är dock Afrika söder om Sahara, där nära hälften av befolkningen är utblottad, den fattigaste kontinenten.

Den typiske fattige arbetar i jordbruket men äger ingen, eller mycket lite, jord. Av världens fattiga beräknas två tredjedelar bo och arbeta på landsbygden. Endast i några få länder i Latinamerika är antalet fattiga större i städerna än på landsbygden.

Fattigdom är fortfarande det största problemet som världen står inför. Ytterligare några ungefärliga siffror kan belysa situationen i dag:

- nästan 1,4 miljarder människor lever i djupaste misär och en miljard lider av undernäring;
- nio miljoner barn under fem år dör varje år i sjukdomar av vilka de flesta skulle kunna botas;
- en och en halv miljard människor saknar tillgång till primärhälsovård, och en miljard saknar rent dricksvatten.

Sådana siffror över fattigdom och umbäranden är en skam. Fattigdomens gigantiska omfattning får dock inte dölja att statistiken också pekar på något annat, nämligen att det är en ganska liten minoritet av jordens invånare som klassificeras som extremt fattiga. Flertalet är "ganska fattiga", men många är också ofattiga, utan att vara rika.

Mycket grovt kan jordens befolkning delas in i tre grupper: rika (1,5 miljarder människor), ganska fattiga som lever över existensminimum (4,0 miljarder) samt de mycket fattiga och utblottade (1,4 miljarder).

Majoriteten av befolkningen i världens fattiga länder svälter inte. De flesta människor lever sina liv under ekonomisk knapphet och osäkerhet, men utan att lida direkt nöd. De har bostad, arbe-

te, mat för dagen, vänner och släktingar och någon eller några de älskar extra mycket.

Och aldrig någonsin tidigare har det funnits så många ofattiga människor på jorden som i dag. En gigantisk global lägre medelklass håller på att växa fram. Aldrig tidigare i historien har så många människor förbättrat sin materiella levnadsstandard så drastiskt på så kort tid som under de senaste fyra decennierna.

Flertalet sociala indikatorer visar stora framsteg i världen som helhet. Till exempel är över tre fjärdedelar av alla vuxna i dag läs- och skrivkunniga, mot endast 47 procent år 1970.

Medellivslängden i låg- och medelinkomstländer har stigit med drygt femton år mellan 1960 och början av 2000-talet. I Asien, som har över 60 procent av världens totala befolkning, har medellivslängden under samma tid ökat från 46 till 66 år. Inte illa. I Sverige år 1900 var medellivslängden bara lite drygt 50 år.

Trots alla rapporter om svält äter människor mer och bättre än för tjugo eller hundra år sedan. Sedan 1960 har spädbarnsdödligheten i världens låg- och medelinkomstländer minskat med nära två tredjedelar.

Elizabeth, en av Cuernavacas sopsamlare.

Bristfällig dränering gör översvämningar till ett återkommande problem i Pikine, förort till Dakar, Senegal. Rektorn står vid sin skola som skadats under regnperioden 2009. I det stillastående vattnet frodas grönalger.

Vilka är då jordens allra fattigaste? Viktigast är vilket land man har turen eller oturen att födas i. Vi har också en lista över de fattigaste med sina typiska kännetecken: gamla, sjuka, utbildade, arbetslösa, jordlösa, familjer med extra stor försörjningsbörda etcetera.

Till de mest fattiga och sårbara hör diskriminerade etniska minoriteter eller majoriteter i länder som Sydafrika, Namibia, Guatemala eller Bolivia. Här finns krigsskadade och flyktingar, ofta internflyktingar i länder med väpnade konflikter. En annan kategori är människor i ekologiskt utarmade regioner med hög sårbarhet och utsatthet för naturkatastrofer såsom torka och översvämningar.

Det finns stora skillnader mellan män, kvinnor och barn. Kvinnans materiella levnadsstandard är genomgående lägre än mannens. Även om

lönestatistiken i flertalet fattiga länder är otillförlitlig pekar alla data på en kraftig diskriminering av kvinnor när det gäller löner, politiskt inflytande, befordringsmöjligheter och dylikt. Även i fråga om lagstiftning, formella och informella sedvanor och tillgång till jord, krediter och andra resurser är kvinnan starkt diskriminerad i de flesta länder och kulturer.

Endast i ett avseende – medellivslängd – tenderar kvinnan att ha bättre värden än mannen. I många länder är också barnens situation väsentligt sämre än de vuxnas. Speciellt gäller detta, givetvis, flickor.

Den typiska fattiga i världen i dag är en kvinna eller ett barn. Men av alla trender som präglat de senaste decennierna är måhända den kvinnliga utbildningsexplosionen, kvinnornas växande inträde på arbetsmarknaden och minskade barnafödande den på sikt mest revolutionerande. Kanske är det den utbildade mannen som blir 2000-talets stora förlorare. ■

LITTERATURTIPS

Poverty in Focus. International Policy Centre for Inclusive Growth <http://www.ipc-undp.org/PubSearchResultType.do?language=1&idtype=3&online=1>

Sen, Amartya, *The idea of justice*. Cambridge: Harvard University press, 2009.

United Nations Development Program (UNDP), *Human Development Report*, 1990–.

de Vylder, Stefan, *Utvecklingens drivkrafter. Om fattigdom, rikedom och rättvisa i världen*. Stockholm: Forum Syd, 2007.

Den typiska fattiga i världen i dag är en kvinna eller ett barn. Men av alla trender som präglat de senaste decennierna är måhända den kvinnliga utbildningsexplosionen, kvinnornas växande inträde på arbetsmarknaden och minskade barnafödande den på sikt mest revolutionerande.

Mikrofinansiering – ineffektivt botemedel eller universalmedicin?

Mikrofinansiering av småskaliga kooperativ och företag som drivs av kvinnor i utvecklingsländer är ett ämne som väckt stor uppmärksamhet de senaste åren. Kan mikrofinansiering starta en ekonomisk utveckling som kommer de fattiga till godo i stor skala? Eller måste denna mikroekonomi ha draghjälp av andra drivkrafter för att kunna lyfta människor ur fattigdomen?

Nationalekonomen Ranjula Bali Swain reder ut begreppen.

Ranjula Bali Swain

Jag satt mitt bland ett antal leende, själv-säkra och intelligenta kvinnliga företagare. De talade med sin bankir om sin risförädlingsrörelse och om fortsatta lån. ”De har förändrats helt och hållet de senaste två-tre åren”, viskade han till mig. ”Första gången jag mötte dem tog det mig 40 minuter bara att förmå dem att tala om vad de hette. Mikrofinansiering har förändrat deras liv fullständigt. Med hjälp av lånen som vi tillhandahållit har de startat företag och ökat sina inkomster. Som en följd av detta åter hela hushållet bättre, barnen går i skolan och kvinnorna själva har fått självförtroende och visar handlingskraft.”

Detta möte utspelade sig när jag var i Indien för att forska om *the Self Help Group Bank Linkage Program* – ett av de största och snabbast växande programmen för mikrofinansiering. Mikrofinansiering innebär helt enkelt att erbjuda småskaliga lån och andra finansiella tjäns-

ter till personer som är uteslagna från det reguljära finansiella systemet.

För att citera professor Muhammad Yunus, mottagaren av Nobels fredspris och grundaren av Grameen Bank: ”Konventionella banker vänder sig till de rika; vi vänder oss till de utfattiga. Alla människor är entreprenörer, men det är många som inte har möjlighet att upptäcka det.”

Genom att erbjuda finansiella tjänster (både sparande och lån) till fattiga, huvudsakligen kvinnor, ger mikrofinansiering människor chansen att bli egenföretagare, öka sina inkomster och förbättra sin ekonomi. Grundtanken är att materiella säkerheter (som banker brukar kräva) ersätts av människors gemensamma ansvar när det är en homogen klientgrupp som lånar. På så sätt kan människor som själva inte skulle få krediter nu få chansen att låna och investera.

Det leder till en något jämnare fördelning av konsumtionen i

ett samhälle och uppmuntrar potentiella låntagare att ta ekonomiska risker. Dessutom innebär mikrofinansiering att fattiga människor kan få nya kunskaper och färdigheter genom att arbeta tillsammans – man blir van att hantera krediter och skaffar sig erfarenheter av att investera. Slutligen formas en långsiktig relation med institutioner för mikrofinansiering som också erbjuder utbildning.

Det uttalade målet för många mikrofinansieringsinstitutioner är att skapa inkomster och arbeten. Men lånens främsta syfte är fortfarande att minska fattigdomen. Forskare som söker utvärdera detta undersöker ofta hur medverkan i ett program påverkar människors inkomst, konsumtion och hushållens nettoförmögenhet. Man tar även hänsyn till programmets effekter på hushållens sårbarhet och hur programmen påverkat sysselsättningen inom företagen eller i hushållen.

Ranjula Bali Swain är forskare vid national-ekonomiska institutionen, Uppsala universitet.

Fattigdom har många dimensioner och för att reducera den krävs åtgärder på flera nivåer – här kan mikrofinansiering vara ett användbart verktyg.

Forskning visar att mikrofinansiering ger reella effekter för de enskilda människorna och för hushållen. Ett flertal studier från olika delar av världen har konstaterat att det finns en positiv inverkan på konsumtion, inkomst och hushållens nettoförmögenhet. Forskarna kan också belägga att mikrofinansiering leder till minskad sårbarhet hos hushållen, nya arbetstillfällen samt bättre hälsa, näringsintag, utbildning och initiativkraft hos mottagarna och deras hushåll.

Mina egna studier av deltagarna i självhjälpsgrupper bekräftar dessa positiva långsiktiga effekter. Dessutom finns mycket som tyder på att kvinnor i så kallade självhjälpsgrupper också blir mer initiativrika.

Men lyckas mikrofinansieringen minska fattigdomen utanför deltagarnas närmaste krets? Har den några positiva effekter på den regionala ekonomin? Lyckas den bli en språngbräda för samhälls-ekonomin i stort?

En av de mest uttömmande vetenskapliga studierna av dessa brännande frågor har gjorts av nationalekonomen Shahidur R. Khandker 2003

– detta med hjälp av Världsbankens paneldata över tre ledande mikrofinansieringsprogram i Bangladesh och på grundval av enkätundersökningar bland hushåll 1991/1992 och 1998/1999.

Khandker fann att mikrofinansiering höjer konsumtionen per capita av framför allt andra varor än livsmedel, och att den får hushållen att investera i andra tillgångar än mark. Därmed ökar sannolikheten att deltagarna och deras familjer ska lyckas ta sig ur fattigdomsfällan.

Vidare kan han konstatera att mikrofinansieringen får en positiv spridningseffekt i lokalsamhället och påverkar även hushåll som inte själva deltar i sådana program. Den leder med andra ord både till en omfördelning av inkomster som gynnar de fattiga och till ökade inkomster för hela lokalsamhället.

Enligt Shahidur R. Khandker kan cirka 40 procent av den minskade relativa fattigdomen på den bangladeshiska landsbygden bero på mikrofinansieringens positiva effekter (en procentenhet av totalt två och en halv procentenheters minskning per år på bynivå).

På nationell nivå blir bilden inte lika starkt positiv. Khandker uppskattar att ungefär fem procent av låntagarna i Bangladesh lyckas ta sig själva ur fattigdom varje år med hjälp av mikrofinansieringsprogrammet – detta under förutsättning att lånen har bestående effekter på konsumtionen. Men även om detta blir verklighet, blir det bara en dryg procent av landets befolkning som kan lyftas ur fattigdom eftersom mikrofinansiering endast når en fjärdedel av landets befolkning.

För att förstå mikrofinansieringens blygsamma resultat på

nationell nivå måste vi studera hur programmen fungerar i den lokala ekonomin. Vi behöver till exempel veta vilken räckvidd programmen har, och veta om de är långsiktigt hållbara. Mikrofinansiering stödjer ofta verksamheter inom den informella ekonomin som präglas av liten efterfrågan och liten avkastning. Krediterna och sparmedlen som hanteras är dimensionerade för att möta behoven hos sådana små och medelstora verksamheter.

Även små företag kräver dock entreprenörskap och en gynnsam marknad. Om detta saknas blir avkastningen alltför liten och effekten på fattigdomen försumbar.

Men betyder resonemanget ovan att mikrofinansiering endast ger begränsade samlade effekter på fattigdomen? Leder den bara till kortsiktiga resultat?

I en ekonomi med låg ekonomisk tillväxt kan mikrokrediter framför allt generera en omfördelning av inkomster – men inte få fart på tillväxten. I exempelvis Bangladesh är det därför särskilt viktigt att undersöka mikrofinansieringens långsiktiga effekter på fattigdomen – detta för att se om låntagarnas vinster verkligen är en effekt av att inkomsterna ökar långsiktigt eller om vinsterna beror på att de befintliga inkomsterna omfördelats.

På landsbygden i länder som Bangladesh kan programmen leda till påtagligt minskad fattigdom och ökade inkomster – under förutsättning att man förmår skapa förbindelselänkar mellan jordbrukssektorn och andra näringar. Sådana länkar underlättas om programmen stödjer högproduktiva verksamheter som förmår utveckla låntagarnas kunskaper och färdigheter.

Dagens mikrokreditprogram

Rent vatten och central mötesplats – denna brunn i den indiska delstaten Madhya Pradesh har finansierats med hjälp av lån som byns invånare tagit gemensamt.

FOTO: KIM NAYLOR.

på landsbygden stöder emellertid främst verksamheter utanför jordbruket, vilket betyder att det måste ske en ungefär lika stor tillväxt i jordbrukssektorn. Annars skapas inte de nämnda så viktiga synergieffekterna. För att uppnå starkare positiva effekt på inkomster, sysselsättning och fattigdomsreducering, måste man alltså satsa både på jordbruket och på andra verksamheter inom den lokala och regionala ekonomin.

Mikrofinansiering är ingalunda lösningen på alla utvecklingsproblem. Det är ett instrument som inte bör användas för inkomsttransfereringar, som ekonomiskt understöd eller som ett sätt att ge hälso- och sjukvård till fler människor. Det kan hel-

ler inte ersätta nödvändiga investeringar i infrastruktur i svårtillgängliga regioner och marknader.

Som påpekas i *World Development Report* (2000/2001) så kan mikrofinansiering inte ensamt lyfta människor ur fattigdom. Det måste också ske en tillväxt och det behövs satsningar på infrastruktur. För det andra behöver vi lära oss mer om vilka institutionella faktorer som kan skapa tillväxt på lokal nivå – och undersöka vilka politiska och institutionella förändringar som direkt kan minska fattigdomen även om tillväxten inte ökar.

På samhällsekonomisk nivå kan mikrofinansiering fungera som ett slags hjälpmotor för utveckling som bidrar till att ge fattiga människor en bättre livssituation. Men exemplet

Bangladesh visar samtidigt att mikrofinansiering som väg till minskad fattigdom är beroende av att den ekonomiska tillväxten och arbetsutbudet ökar i landet.

Med andra ord hjälper mikrofinansiering många fattiga hushåll att dra nytta av tillväxten. Men det är tyvärr inte så mycket som tyder på att mikrofinansiering kan bli en reell motor för samhällsekonomisk tillväxt. ■

LITTERATUR- OCH WEBBTIPS

Agion, Beatrix, och Jonathan Morduch, *The economics of microfinance*. Cambridge, Mass.: MIT Press, 2005.

Bali Swain, Ranjula, *Is microfinance a good poverty alleviation strategy? Making markets work for the poor series*. Stockholm: Sida, 2004.

Morduch, Jonathan, *The microfinance promise*. *Journal of Economic Literature*, 1999, 37:4, sid. 1569–1614.

www.cgap.org

www.mixmarket.org

Kvinnokollektivet Mahila Milan vänder sig framför allt till hemlösa kvinnor och har sin bas i Bombay, Indien.

Europeiska året för bekämpning av fattigdom

Renate Minas

I dagens EU står närmare hundra miljoner människor utanför arbetsmarknaden och 78 miljoner (16 procent av befolkningen) lever i fattigdom eller på gränsen till fattigdom. Med ambitionen att förstärka EU:s insatser i kampen mot fattigdom, utnämndes 2010 till det Europeiska året för bekämpning av fattigdom och social utestängning.

Fattigdom och social utestängning berör människor i skilda livssituationer och med skiftande problem. De kanske saknar relevant utbildning, har hälsoproblem eller osäkert boende. I de flesta europeiska länder finns likartade verktyg för att hjälpa utsatta människor. Det rör sig om kontantstöd (till exempel socialbidrag), olika former av socialt stöd (måltider, stödsamtal) samt insatser för att underlätta en återgång till arbetsmarknaden.

Diskussionerna de senaste åren har mestadels kretsat kring hur människor ska integreras på arbetsmarknaden. Kraven på arbetslösa att söka jobb och att delta i arbetsmarknadsprogram har ökat i de flesta länderna. Men det finns dock faktorer av mer strukturell natur som påverkar de utsattas chanser att få hjälp och som inte diskuterats lika intensivt.

Exempelvis ser individens rätt till ett sista socialt skyddsnät olika ut i Europa. I Sverige kan socialbidrag inte nekas en person om vissa villkor är uppfyllda, oavsett kommunernas ekonomiska situation. I länder som Polen och Italien finns det på regional och lokal nivå res-

triktioner som gör att bidrag ibland inte betalas ut alls – resurserna är så begränsade att de tar slut och många blir utan hjälp. Bristande resurser är ett resultat av att lokala politiker väljer att inte prioritera hjälp till utsatta människor, men det kan också handla om att pengar helt enkelt inte finns i vissa medlemsstaters regioner. Detta leder till lokala ojämlikheter, där sannolikheten att få hjälp är knuten till regionens välmående eller lokalpolitikernas välvilja.

Vidare har förekomsten av regionala socialbidragssystem långtgående konsekvenser för den enskilde, och förutsättningarna för att kunna få finansiellt bistånd skiljer sig här starkt åt regionalt inom respektive land. I Spanien, Schweiz och Italien kan det vara avgörande var i landet man bor; det bestämmer hur mycket och vilken typ av hjälp man kan få.

En annan strukturell faktor är fragmentiseringen av understödssystemen och konsekvenserna av detta. Med detta menas i vilken omfattning hanteringen av hjälpåtgärder är samordnad på några få aktörer eller fördelad på flera olika. Samordnade hjälpåtgärder blir enklare att hantera för personalen och

för de hjälpsökande. Uppdelning av ansvaret på många aktörer ökar risken framför allt för de mest utsatta att lämnas utan hjälp.

På EU-nivå har detta nyligen uppmärksammats och EU-kommissionen har rekommenderat ett samlat angreppssätt i arbetet med utsatta människor. Ett individanpassat åtgärds paket med inkomststöd, satsningar på inkluderande arbetsmarknader, och tillgång till sociala tjänster ska förbättra integreringen på arbetsmarknaden för de mest behövande. Men detta är en rekommendation som också kräver ett politiskt ställningstagande.

Det är nu tio år sedan de europeiska stats- och regeringscheferna enades om nödvändiga åtgärder för att försöka utrota fattigdom senast 2010. Kampen mot fattigdom har inte varit särskilt framgångsrik. Andelen fattiga har knappast minskat, och i en del länder har den till och med ökat.

Temaåret 2010 är alltså mycket angeläget. Frågan är emellertid om den politiska viljan finns att ta sig an frågor som går längre än det individuella ansvaret, och som också berör fattigdomens och utanförskapets strukturella faktorer. Året bör bli mer än ytterligare ett "shiny event" – det bör resultera i konkreta åtgärder som når de berörda människorna. ■

Renate Minas är docent i socialt arbete och forskare vid Institutet för Framtidsstudier.

Världen har upplevt stora materiella standardökningar på sistone. I låginkomstländer har andelen som lever i extrem fattigdom (på mindre än 1,25 dollar per dag) fallit från 52 procent 1981 till 26 procent 2006. Barnadödligheten har sjunkit, medellivslängden ökat och läskunnigheten förbättrats.

Men denna globala bild döljer stora regionala skillnader. Målet att halvera den extrema fattigdomen har i Östasien uppnåtts med råge och i södra Asien har fattigdomen 1980–2005 sjunkit från 60 till 40 procent. I Afrika söder om Sahara ligger andelen kvar på cirka 50 procent och antalet fattiga människor har ökat från 200 miljoner till 380 miljoner.

Kan fattigdomen någonsin utrotas? Och vad är i så fall vägen till detta mål? Vi har bett författaren Lasse Berg, Annika Söder på FAO och sociologen Johan Fritzell att ge sina personliga svar. ■

Framtidsfrågan

AFRIKA STÅR PÅ TUR

Självklart kan fattigdomen utrotas. Stor ojämlikhet strider mot vårt medfödda inre och skapar instabilitet. Djup fattigdom är onaturlig, har bara funnits under några promille av den tid vårt släkte existerat.

Jag har själv sett hur den världsdel där huvuddelen av mänskligheten bor kommit långt på väg bara under den tid

jag rest där. Det finns inga naturgivna ekonomiska eller resursmässiga skäl varför någon del av jordens befolkning skulle behöva leva i svår misär.

Fattigdomens orsaker är politiska, har med makt och inflytande att göra. Den har under det senaste halvsekle blivit allt mer omöjlig i större delen av världen, inklusive Asien, forna östblocket och Latinamerika.

Nu står Afrika på tur. Efter-släpningen där beror på stater-nas karaktär. Det politiska styret blir bättre när folk kräver det. Den utvecklingen är på gång. Omvärldens insatser måste handla om att stödja detta; att göra det möjligt för folk att ställa rimliga krav, att skapa den goda staten. Detta kan ske också i Afrika.

Lasse Berg
Författare, journalist
och världsresenär

FOTO: SAMIR HADJ-ABDERRAHMANE

STÄRK KVINNORS STÄLLNING

Visst går det att utrota fattigdomen i världen. Vi har bakslag nu med ekonomisk kris och klimatkris. Mer än en miljard människor får inte tillräckligt med mat. Var sjätte sekund dör ett barn av undernäring.

Samtidigt minskar i land efter land fattigdomen rejält. Vietnam, Ghana, Jamaica och Nicaragua är några som nyligen

nått FN:s millenniemål att halvera fattigdomen. Sverige gjorde det för många år sedan.

Det är fullt möjligt både för enskilda länder och för världen. Resurser finns. Materiell fattigdom och brist på kunskap, hälsovård, brist på makt, röst och inflytande kan nedkämpas. Vi vet hur det ska göras.

Människor, inte minst i fattiga länder, måste få mer makt och inflytande. Fördelningen av

rikedomar och resurser måste bli rättvisare, i länder och mellan länder. Jämställdhet mellan kvinnor och män är en annan helsäker fattigdomsbekämpare. Kvinnors starka ställning är oftast lika med mat, utbildning, välstånd också för barnen och de närmsta.

Det är viljan att agera politiskt och att dela med sig som blir avgörande!

Annika Söder
Undergeneraldirektör
i FN:s livsmedels- och
jordbruksorganisation
(FAO)

FOTO: BJÖRN LARSSON ASK/SCANPIX

EN FRÅGA OM VILJA

Den globala fattigdomen känns närmast ofattbar. Än mer förvånande är att den inte på något sätt är nödvändig. Fattigdomsutrotning har varit ledord för FN:s millenniemål. Vi vet redan att dessa mål inte kommer att uppfyllas helt, men vi vet också att det skett förbättringar i stora delar av världen de senaste decennierna.

Att utrota dagens globala massfattigdom handlar till stora delar om viljan att bygga trovärdiga institutioner, om viljan att tänka och handla övergripande och gränsöverskridande. Social och ekonomisk politik ska här inte ses som motsatta storheter.

Som vi kan lära av Amartya Sen är inte ens svältkatastrofer enbart orsakade av brist på mat.

De bör också ses som ett samspel mellan behov, möjligheter och institutioner. En långsiktigt hållbar global utveckling, där fattigdomen blir historia, handlar även om fördelningen av resurser.

Ja, visst kan den globala massfattigdomen utrotas, men är vi beredda att välja detta alternativ?

Johan Fritzell
Professor i sociologi
vid Centre for Health
Equity Studies
(CHESS), Stockholms
universitet. Forskningsledare vid Institutet för Framtidsstudier.

FOTO: THOMAS CARLSEN

Inför morgondagens sociala Europa

Hrvoje Kap och
Joakim Palme

Att 2010 utsetts till europeiskt fattigdomsår handlar till viss del om den ekonomiska krisens stora genomslag. Det är inte första gången vi ser en sådan koppling. I EU har fattigdomsfrågan allt sedan oljekrisens dagar fått högre status på den politiska agendan varje gång massarbetslösheten slagit till. Men hur ser fattigdomen ut i dagens Europa? Hur definieras och studeras den? Och hur ska den bekämpas? Hrvoje Kap och Joakim Palme summerar EU:s fattigdomsfråga.

Sedan år 2000 har den sociala situationen i EU:s medlemsländer behandlats inom den öppna samordningsmetoden, ett mellanstatligt "mjukt" policyverktyg som lanserades i samband med Lisbonagendan. Den öppna samordningsmetoden är framför allt ett forum för jämförelser och utvärdering av medlemsstaternas socialpolitik, samt för att kunna ge råd, främja ömsesidigt lärande och skapa förutsättningar för en bättre nationell politik.

Förutom frågor om *social inkludering* används

metoden också för områden som sysselsättning, pensioner och sjukvård. Social inkludering handlar om att minska fattigdom och social utestängning av människor.

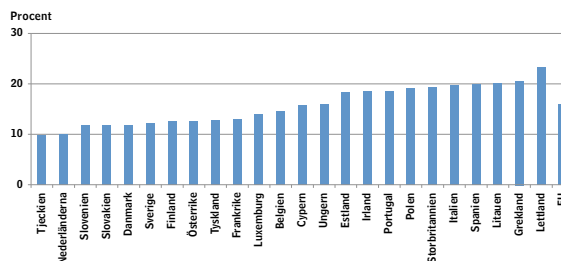
I den här artikeln utnyttjar vi den statistik som samlats in inom EU för målen om social inkludering. Rapporteringen om den sociala och ekonomiska situationen i medlemsländerna görs dels av EU:s institutioner, dels av mer oberoende observatörer.

I de här sammanhangen definieras fattigdom i allmänhet som "risk för fattigdom"; när en person har en inkomst som ligger under 60 procent av

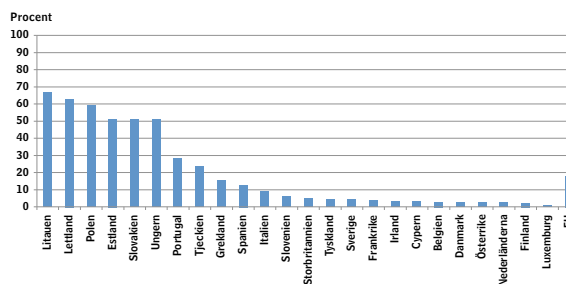
Hrvoje Kap är doktorand i sociologi vid Institutet för social forskning, Stockholms universitet. Joakim Palme är VD för Institutet för Framtidsstudier och professor vid statsvetenskapliga institutionen, Uppsala universitet.

FOTO: DOMINIQUE FAGET/AFP-SCANDIX

Figur 1. Andelen av befolkningen som lever på en inkomstnivå som innebär risk för fattigdom (mindre än 60 procent av medianinkomsten i det egna landet). Källa: European Inequalities, 2009.

Figur 2. Andel av befolkningen i respektive medlemsland vars inkomster ligger under 50 procent av medianinkomsten för EU. Källa: European Inequalities, 2009.

den nationella medianinkomsten. Det är ett ekonomiskt inkomstmått, som i vissa rapporter kompletteras med indikatorer som mäter individers förmåga till grundläggande och nödvändig konsumtion.

Det är också ett *relativt* mått på fattigdom, eftersom det definierar situationen i förhållande till den allmänna levnadsstandarden i ett givet samhälle. Fattigdomsgränsen avser att fånga en situation där individens resurser inte räcker till för att leva på en anständig levnadsnivå. På så sätt handlar fattigdomsbegreppet inte bara om individens olika resurser utan också om förmågan att delta i samhällslivet.

Bilden av den sociala och ekonomiska situationen i Europa påverkas av hur vi definierar fattigdom och socialt utanförskap. Vi kan hävda att det finns 79 miljoner fattiga i Europa, vilket motsvarar ungefär 16 procent av den totala befolkningen. Då har vi utgått från att fattigdomsgränserna dragits med utgångspunkt från den nationella levnadsstandarden, vilket betyder att det kan innebära olika saker att vara fattig i olika länder.

Generellt varierar fattigdomsnivåerna enligt EU:s standarddefinition (inkomst under 60 procent av medianinkomsten i det egna landet), från tio procent av befolkningen i Tjeckien och Nederländerna till över 20 procent i Grekland och

Litauen. Den svenska nivån ligger på cirka tio procent. Samtliga siffror är från 2006 (*figur 1*).

Om man i stället använder hela Europa som måttstock och definierar en fattigdomsnivå för ett genomsnitt av alla EU:s medlemsländer, blir det stora variationer (*figur 2*). Mer än 50 procent av befolkningen i ett antal östeuropeiska länder hamnar med detta beräkningssätt under fattigdomsstrecket, men endast omkring fem procent i större delen av de gamla medlemsländerna.

Det kan diskuteras hur rimligt det är med denna typ av jämförelse mellan alla EU:s medlemsstater, eftersom levnadsstandarden skiljer sig drastiskt mellan olika länder. Ett EU-mått blir därmed inte heller någon riktigt bra mätare på om en medborgare lever ett liv någorlunda i närheten av den allmänna levnadsstandarden i det egna landet.

Samtidigt åskådliggör samma siffror vilka stora skillnader i levnadsstandard som existerar främst mellan unionens gamla och nya länder. Och det vore orimligt att bortse från dessa klyftor när nu fattigdomen i Europa står på agendan. Sannolikt bidrar också dessa skillnader till att perspektiven inom själva unionssamarbetet blir tämligen olika.

Flera rapporter om den sociala situationen i medlemsländerna lyfter fram ett antal egenska-

Bilden ovan på vänster sida: Fittja, Stockholm, 1997.

Bilden ovan: Spaniens premiärminister José Luis Rodríguez Zapatero vid öppningskonferensen för Europeiska året för bekämpning av fattigdom och social utestängning i januari, 2010.

per hos de fattiga medborgarna som ökar fattigdomsriskerna. Exempelvis löper barn och äldre störst risk att leva i fattigdom. I många länder uppgår de fattiga i dessa åldersgrupper till över 20 procent. Bland hushållen är det framför allt sådana med många barn, singelhushåll och hushåll med ensamstående föräldrar som löper de största riskerna. Om man till detta lägger migrantstatus ökar fattigdomsrisken ytterligare, liksom risken att vara utestängd från arbetsmarknaden.

Den sortens kategoritänkande har blivit en central aspekt i rapporteringen om den sociala situationen i Europa: *social exkludering* eller *utestängning* har till stor del handlat om sociala "grupper" sämre förmåga att delta i samhällslivet eller deras förhöjda risk för arbetslöshet eller fattigdom. Grupperna definieras ofta enligt ålder, hushållssammansättning, kön, migrantstatus eller sysselsättning.

När en grupp situation identifieras som synbart sämre jämfört med andra grupper anses den vara socialt utestängd. Detta innebär också att termen *social utestängning* är förknippad med diskriminering, vare sig den är aktiv eller passiv.

Att identifiera sociala grupper när man analyserar individers sociala situation är viktigt om man vill förstå den enskilda människans relation till den sociala strukturen. Men det förutsätter att analyserna är noggranna och nyanserade och att de inte drar alltför vittgående slutsatser, eftersom en mekanisk analys av "sårbara" grupper riskerar att urarta till stigmatisering av människor. Om fokus bara riktas mot utsatta grupper riskerar vi också att dra problematiska socialpolitiska slutsatser.

Förutom analysen av fattigdomens och utanförskapets ansikten handlar en stor del av EU:s rapportering om hur de sociala institutionerna fungerar. Medlemsländerna vill visa hur de säkerställer sina medborgares tillgång till samhällets institutioner, hur de motverkar diskriminering och på annat sätt försöker minska den sociala utestängningen i samhället. Det är i

grunden ett dynamiskt synsätt som strävar efter att bryta människors utanförskap på ett antal arenor.

Länderrapporter av detta slag innehåller exempel på socialpolitik – ofta riktad sådan – där man framgångsrikt lyckats bekämpa vissa sociala gruppers utanförskap. Naturligt nog innehåller rapporterna också uppgifter om hur främst de mest behövande gruppernas tillträde till arbetsmarknaden och de sociala tjänsterna ser ut.

Här ser vi också dilemmat med en socialpolitik som styrs mot specifika grupper. Forskning om välfärdsstatens förmåga att bekämpa fattigdom och ojämlikhet har nämligen pekat på att det paradoxalt nog är universalistiskt utformade institutioner som lyckas bäst med uppgiften, inte institutioner som riktar in sig på bestämda sociala grupper.

Vi vet också att klassiska socialförsäkringar efter inkomstbortfallsprincipen är bra på att lyfta människor drabbade av sjukdom eller arbetslöshet ur fattigdom.

En annan lärdom med uppenbar aktualitet är att sysselsättning är en kritisk faktor för att förstå fattigdomsrisker.

Vill man verkligen åstadkomma förändringar och förbättringar för specifika risksituationer, kan det vara rimligare att kombinera olika socialpolitiska instrument som kan medverka till att upplösa de centrala riskstrukturerna. Mer konkret kan detta till exempel handla om att både ge direkt ekonomiskt stöd till ensamstående föräldrar och att tillhandahålla offentligt subventionerad barnomsorg som gör det möjligt för människor att kombinera barn och arbete.

För att bekämpa fattigdom behöver man därför vidga samhällets insatser och låta dem omfatta andra viktiga resurser som hälsa, utbildning och arbete – vid sidan av de rent ekonomiska stöden. Det handlar i grunden om att göra verklighet av idén om människors likvärdiga möjligheter genom att se till att medborgarna har tillgång till de resurser som krävs för att kunna delta i samhällslivet.

Tillträdet till viktiga institutioner blir på så sätt förbundet med det sociala deltagandet – och vi kan då också bättre förstå hur den sociala inkluderingen kan relateras till Lissabonagendans mål om stärkt social sammanhållning. Det riktar fokus mot utbildningens roll: rätt utformade utbildningsinstitutioner ger oss yrkeskvalifikationer som i sin tur kan ge utökat tillträde inte bara till arbetsmarknaden. Agendans mål torde även på ett generellt plan stärka ett samhälles integrerande band och ge ett vitalare civilsam-

José Manuel Barroso, kommissionens ordförande, har börjat formulera innehållet i sin agenda EU 2020 där de sociala frågorna lyfts fram.

FOTO: PATRICK FORGET/SAGAPHOTO.COM-TINA AGENCY.

hülle, högre politiskt deltagande och ett rörligare samhällsliv.

I dagens situation, med ökad ungdomsarbetslöshet över hela unionen, framstår det som allra viktigast att skolan både lyckas förse alla barn och ungdomar med grundkunskaper, och förbättra deras övergång från skolan till arbetsmarknaden. Utan mer dynamiska utbildningsinstitutioner kommer förutsättningarna för det livslånga lärandet att undergrävas för en hel generation.

Ar 2010 är också startpunkten för det som ska komma efter Lissabonagendan. José Manuel Barroso, kommissionens ordförande, har börjat formulera innehållet i sin agenda EU 2020 där de sociala frågorna lyfts fram,

I Lissabonagendan fanns förhoppningar om den dynamiska kunskapsekonomins potential. I diskussionerna om EU 2020 kan ett antal ytterligare mål skönjas. Förutom att den nya agendan framhäver innovation, kreativitet och entreprenörskap som viktiga drivkrafter i en dynamisk ekonomi, nämns två andra ambitioner: att satsa på en ”grönare” och mer ”uppkopplad” ekonomi, samt på institutioner som främjar en flexibel men säker anpassning till förändringar i arbetslivet. En hållbar strategi för att bekämpa fattigdom handlar helt enkelt om att ge människor ökade möjligheter till sysselsättning.

Samhällelig utveckling och välfärd har ofta analyserats och diskuterats utifrån en enda pro-

duktionsbaserad dimension: BNP. Den öppna samordningsmetoden har lagt en trevande grund för att vidga innebörden i begreppet samhällelig välfärd. Men för att lyckas med aktstycket att låta sociala frågor också få ett reellt inflytande på den politiska dagordningen, måste medlemsländerna ena sig om några få nyckelindikatorer som människor kan begripa. Ett socialt BNP!

Här kan OECD:s PISA-studier tjäna som ett gott föredöme. PISA-studierna undersöker i hur hög grad OECD-länders utbildningssystem bidrar till att femtonåriga elever är rustade att möta framtiden.

Det finns en intressant öppning i Barrosos EU 2020 som handlar om att framtiden kräver satsningar på européernas (yrkes-)färdigheter; *skills* på engelska. I Sverige finns det en framväxande politisk enighet om detta som manar till handling – men också till uppoffringar. Antingen måste konsumtionen dämpas, eller också måste vi tillåta att statens finanser försämrats tillfälligt.

Satsningar på utbildning kan vara en fruktbar väg att både bryta långa perioder av arbetslöshet och att öka chanserna för deltagarna att faktiskt få tillträde till de arbetsmarknader som så småningom kommer att expandera. Erfarenheterna talar dock för att det krävs kvalitet i insatserna; det får inte satsas för lite och för sent. ■

I väntan på bostad – från Vitry-sur-Seine, en förort till Paris.

Vem är fattig i Sverige?

Björn Halleröd

Finns det fattiga människor i ett så rikt land som Sverige?

Vad är fattigdom och hur kan fenomenet förstås? Frågorna är knappast nya men de återkommer ständigt i debatten. Sociologen Björn Halleröd menar att fattigdom bör ses i relation till den allmänna livsstilen i samhället. Fattigdom är att vara utestängd från materiella ting och sociala värden som är självklarheter för den stora folkmajoriteten. Vi ska inte acceptera att samhället har olika måttstockar för olika människor.

Det förs en livlig diskussion bland forskare om fattigdom ska betraktas som ett absolut eller relativt fenomen. En annan debatt rör alla problem som uppstår när man faktiskt ska mäta fattigdomens omfattning. Här ska jag koncentrera mig på relativ och absolut fattigdom, en fråga som i grunden handlar om vilket samhälle vi vill och kan ha.

De svenska hushållens inkomster har nästan fördubblats mellan 1975 och 2007, och lejonparten av ökningen har ägt rum de senaste tolv åren när medelinkomsten ökat med nästan 60 procent. Samtidigt har inkomstskillnaderna i samhället ökat och sedan början av 1980-talet är trenden tydlig – de förbättrade inkomsterna följs av en markant ökad inkomstspredning.

Hur har inkomsterna förändrats mer i detalj sedan början av 1990-talet? De tio procent av hushållen som har de högsta inkomsterna har gynnats klart mest av den allmänna standardökningen och nästan fördubblat sina inkomster. Det är dock inte bara de rikaste som blivit rikare, medelinkomsterna har ökat för samtliga grupper. Men takten avtar ju längre ner vi kommer i inkomsthierarkin, och för dem med lägst inkomster är ökningen knappt 15 procent. Medan de rikaste blivit mycket rikare, har de fattigaste nästan inte fått det bättre alls.

Betyder detta att vi fått färre fattiga i Sverige?

Lever till exempel dagens ensamstående tvåbarnsmammor som uppbär ekonomiskt bistånd ett lite drägligare liv än deras motsvarigheter för tjugo år sedan gjorde?

Det beror på hur man ser på saken, skulle jag vilja säga. Det finns olika sätt att beräkna andelen fattiga i ett samhälle. Ett sätt att mäta är att utgå från en fast norm, till exempel normen för ekonomiskt bistånd som fastställs av våra myndigheter. Ett annat sätt är att undersöka om gapet mellan de bäst ställda och de sämst lottade ökar eller minskar.

Men hur man än vrider och vänder på verkligheten, är fattigdom i högsta grad en personlig fråga som drabbar olika hårt.

Den blå linjen i *figuren* visar andelen av befolkningen som lever i hushåll med lägre inkomster än 60 procent av medianinkomsten i samhället, vilket är det gängse sättet att mäta fattigdom inom EU. Här ser vi att det paradoxalt nog blev färre fattiga under 90-talskrisen. Därefter ökar dock fattigdomen för att nå sin högsta nivå 2007.

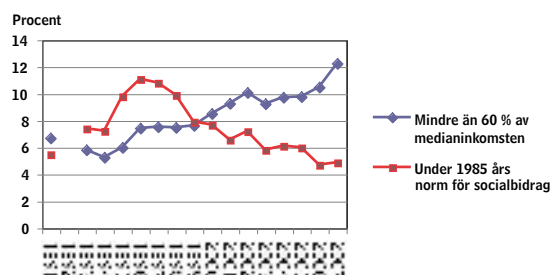
De första åren av 1990-talet var för många hushåll en tuff tid med sjunkande realinkomster, höga räntor och fallande fastighetspriser. De bistra tiderna avspeglades inte minst i ett ökat antal socialbidragstagare. Ändå blev det alltså färre fattiga. Efter att krisen bottat och hushållen fick kraftigt stigande realin-

komster blev det fler fattiga enligt denna EU-mätmetod. Men hur går detta ihop?

Ett annat sätt att mäta fattigdom är att utgå från en absolut måttstock. År 1985 sammanställde Socialstyrelsen en norm för socialbidrag, (i dag kallat ekonomiskt bistånd) som specificerade hur mycket pengar ett hushåll behövde för att uppnå det som ansågs vara en skälig levnadsnivå. Den röda linjen i *figuren* visar andelen i befolkningen med inkomster som ligger under 1985 års socialbidragsnorm. Här ser vi att 90-talskrisen innebar en kraftig ökning av fattigdomen, samt att vi i takt med den ekonomiska återhämtningen fått allt färre fattiga. De flesta av oss tycker nog att detta verkar helt rimligt – om även människor med de lägsta inkomsterna får det generellt bättre bör det märkas i form av minskande fattigdom.

Så är då fattigdom ett absolut eller relativt fenomen? Frågan kan lätt uppfattas som en teknisk detalj, men den har faktiskt ett tydligt samband med grundfrågan om vilket samhälle vi vill ha.

Den indiske ekonomen och nobelpristagaren Amartya Sen har ägnat en stor del av sitt forskarliv åt att begrunda vad fattigdom är – och hur den kan upphävas. Fattigdom är, enligt Sen, att på grund av bristande ekonomiska resurser inte kunna upprätthålla grundläggande funktioner som näringsintag, god hälsa och boende. Men resursbristen ger även andra konsekvenser: den innebär att människor inte lyckas upprätthålla sociala relationer och allmänt vedertag-

Fattiga enligt olika beräkningsgrunder under perioden 1991 samt 1993–2007. Till 1985 års bidragsnorm har lagts en schablon för boendekostnader. Normen har justerats med hänsyn till inflationen. Källa: Social rapport 2010.

FOTO: BJÖRN LARSSON ASK/SCANPIX

na sociala konventioner samt att man förlorar möjligheten att integreras i den allmänna livsstilen i samhället. Hur mycket resurser som krävs för att hålla sig ovanför denna grundnivå, det är inte konstant. Det varierar mellan samhällen och inom samhällen över tid.

I Sverige för tjugofem år sedan var det knappast några privatpersoner som behövde en dator. Räkningar betalades på posten, bankärenden sköttes på banken och kommunicerade gjorde vi via Televerkets telefoner eller per brev. I dag sköter de flesta sådana ärenden via internet och våra sociala liv utspelar sig allt mer online. Att göra samma sak, i det här fallet att vara integrerad i det finansiella systemet och att upprätthålla sociala kontakter, kostar med andra ord olika mycket beroende på hur samhället i stort är organiserat.

Amartya Sens tanke är att de konkreta funktioner människor måste upprätthålla för att inte drabbas av fattigdom är tämligen stabila över tid och mellan samhällen. De är absoluta i denna mening. Samtidigt kan de resurser som krävs för att upprätthålla grundfunktionerna näringsintag, god hälsa och boende variera kraftigt. Det betyder i så fall att resurserna är relativa.

Båda måtten på fattigdom som diskuteras här rör ju hur mycket pengar som behövs för att människor ska lyckas undvika fattigdom. Därmed borde båda måtten vara relativa, kan man tycka. Ändå är det vanligt att 1985 års norm för socialbidrag, fastställd av Socialstyrelsen, används som ett absolut mått på fattigdom när forskare och politiker tar sig an frågan.

Amartya Sen fick 1998 Sveriges Riksbanks pris i ekonomisk vetenskap till Alfred Nobels minne för sina bidrag till kunskapen om svältkatastrofer, samhällelig utveckling, välfärdens ekonomi och fattigdomens underliggande orsaker.

När det blir fler eller färre som hamnar under ett relativt fattigdomsstreck, säger detta samtidigt att det blir fler eller färre som riskerar att ställas vid sidan av, som inte har råd att konsumera och göra sådant som de flesta andra ser som självklarheter.

Socialstyrelsens socialbidragsnorm var en uppskattning av hur mycket pengar ett hushåll behövde för att uppnå en skälig levnadsnivå 1985. Normen stod i relation till den allmänna livsstil som rådde i 1980-talets Sverige. Men genom att – som vissa forskare och politiker – använda samma norm drygt tjugo år senare görs också det outtalade antagandet att kostnaderna för att uppnå en skälig levnadsstandard ligger på samma nivå i dag som 1985. Ett annat oftast outtalat antagande är att de fattiga inte bör omfattas av den allmänna standardökningen. På något mirakulöst sätt blir de fattiga, enligt denna logik, inte påverkade av de senaste decenniernas genomgripande förändringar i samhället och i vårt sätt att leva.

I verkligheten är människor som i dag hamnar under 1985 års socialbidragsnorm betydligt mer avskärmade från den allmänna livsstilen i samhället än motsvarande grupp var i mitten av 1980-talet. En logisk konsekvens av att använda en drygt tjugo år gammal norm som fattigdomsstreck är att den väl även bör gälla bakåt i tiden, och i andra länder.

Det är lätt att inse det orimliga i att använda just Sverige 1985 som riktpunkt för hur mycket pengar som behövs för att undvika fattigdom. För att begreppet ska ha någon rimlig innebörd måste det ställas i relation till den allmänna livsstilen i samhället. Det måste ha relevans för 45-åriga sjukpensionärers och ensamstående tvåbarnsmammors liv – fattigdom är något som griper djupt in i människors personliga sfär.

Att räkna människor med mindre än 60 procent av medianinkomsten i ett land som fattiga är ett helt relativt, och godtyckligt, mått som förändras i takt med den allmänna inkomstutvecklingen. Vi vet egentligen inte vad de fattiga får för saka, bara att de antagligen konsumerar relativt lite. Denna vetskap räcker dock långt. Det all-

männa konsumtionsmönstret i Sverige tycks följa den allmänna inkomstutvecklingen. Samhällen blir rikare, och ökad rikedom går hand i hand med grundläggande samhällsförändring, ändrade konsumtionsmönster och nya preferenser. Detta har i sin tur konsekvenser både för enskilda individer och för den allmänna livsstilen – vad vi förväntas göra och vad vi kan göra.

När det blir fler eller färre som hamnar under ett relativt fattigdomsstreck, säger detta samtidigt att det blir fler eller färre som riskerar att ställas vid sidan av, som inte har råd att konsumera och göra sådant som de flesta andra ser som självklarheter.

Ända sedan mitten av 1990-talet och fram till den nuvarande krisen i Sverige har antalet personer som får ekonomiskt bistånd minskat. En av förklaringarna till detta är att den så kallade riksnormen för ekonomiskt bistånd som infördes 1998 inte alls följt med den allmänna standardutvecklingen, trots årliga justeringar.

Skillnaden mellan biståndstagare och medelvensson har alltså ökat dramatiskt de senaste tio åren. Om vi tror att det finns något som kan betraktas som absolut fattigdom, så kan vi motivera det ökande gapet med att socialbidragstagarna trots allt slipper vara fattiga. Om vi däremot tror att de resurser som behövs för att upprätthålla grundläggande funktioner förändras i takt med samhällsutvecklingen, då måste vi dra slutsatsen att biståndstagarna är betydligt fattigare i dag än vad som var fallet för tio år sedan.

Naturligtvis finns i vårt land inte förlamande fattigdom av det slag som vi ser runt om i världen och konfronteras med via media. Grundproblemet finns dock kvar – fattiga i dagens Sverige lever på helt andra ekonomiska och sociala villkor än folkmajoriteten. Gapet till medelvensson har dessutom ökat i takt med att Sverige blivit rikare.

FOTO: THOMAS ANNAN/V&A IMAGES-IBL

Ökade ekonomiska klyftor kommer säkert att bli ett tema i årets valdebatt, och helt klart är att klyftorna ökat under den nuvarande regeringen. Men de ökade även när Socialdemokraterna, med stöd av sina nuvarande allianspartner, hade regeringsansvaret. En politiker som ser seriöst på frågan om fattigdom borde därför börja med att skärskåda sin egen politik och fråga sig hur man kan förhindra att gapet till de fattiga växer – det finns i det här fallet ingen fungerande politik att återgå till.

Att ha ett arbete är det absolut viktigaste för att undvika fattigdom, har forskningen lärt oss. I dagens Sverige är det väldigt få med arbete på den reguljära arbetsmarknaden som är fattiga. Att ha arbete betyder inte bara inkomster utan ofta social integration och kon-

troll över det egna livet. Utmaningen inför framtiden är att skapa ett samhälle där alla kan leva på sin lön och där alla som kan verkligen har en lön, det vill säga ett arbete.

Samtidigt måste vi se till att människor som faktiskt inte kan arbeta också kan leva ett drägligt liv. Det ska villigt erkännas att detta inte är en lätt ekvation att lösa. Den rör komplexa frågor som relationen mellan socialpolitik och arbetsmarknad och den grundläggande organiseringen av våra välfärdssystem.

En viktig utgångspunkt är dock att betrakta fattigdom som något relativt, något som har samband med den allmänna livsstilen. I sin förlängning innebär det att *inte* acceptera olika standard för olika människor. ■

Fattigdom är ett historiskt föränderligt begrepp. Det hade givetvis ett annat innehåll i 1860-talets Skottland, som bilden återger, än i dagens Sverige. För att ha någon rimlig innebörd måste fattigdomsbegreppet ställas i relation till den allmänna livsstilen i ett samhälle. Foto från Glasgow, 1868.

Den fattige konsumenten

Torbjörn Hjort

Konsumtion är något som upptar alltmer av vår tid och vårt intresse. Både rika och fattiga påverkas av att leva i ett konsumtionspräglat samhälle. Torbjörn Hjort diskuterar hur fattigdom kan förstås i relation till att konsumtionen tycks bli en allt viktigare del av människors identitet.

Välfärds- och fattigdomsforskningen har huvudsakligen handlat om hushållens inkomster. Att undersöka fattigdom eller ekonomisk utsatthet enbart utifrån människors inkomster är emellertid problematiskt, då två hushåll med identiska inkomster kan ha väldigt olika förutsättningar för sin välfärd.

För att få en fördjupad förståelse av vad det innebär att leva i fattigdom krävs flera perspektiv. Till exempel är det i dag vanligt att tala om social exklusion (uteslutning) i stället för fattigdom, eftersom exklusion inrymmer flera dimensioner av brister i individers och familjers välfärd. Det kan röra sig om att individer som definieras som fattiga också har sämre hälsa, kortare utbildning och svagare etablering på arbetsmarknaden.

En dimension som är synnerligen betydelsefull för människors välfärd är konsumtion. Men konsumtionens betydelse har, med vissa undantag, varit tämligen nedtonad inom forskningen om fattigdom.

Det är viktigt att placera konsumtionen i ett större samhälleligt sammanhang. Precis som områden som utbildning, arbete och boende, kan konsumtion ses som något som skapar välfärd och som är betydelsefullt för hur människor upp-

fattar och bedömer varandra. Konsumtionens betydelse för människors sociokulturella position och status har ökat de senaste decennierna, och enligt vissa forskare är konsumtion i dag kanske mer betydelsefullt än arbete för hur omgivningen bedömer en människas status.

Det västerländska samhället är närmast impregnerat av konsumtion – och då inte främst av varor och tjänster som ska fylla grundläggande materiella behov. Konsumtionen är snarare inriktad på att just vara en betydelsefull markör för hur vi uppfattas och vill uppfattas av omgivningen. Det är då inte i första hand en varas materiella innebörd som är intressant utan dess symboliska mening. Enkelt uttryckt berör frågor om konsumtion i det västerländska samhället *varför* människor konsumerar som de gör snarare än *vad* de konsumerar.

Det finns flera drivkrafter eller motiv till konsumtion, och litteraturen i ämnet innehåller en lång rad förklaringar. För att förenkla resonemanget kan tre motiv sägas vara grundläggande. Det första berör behovet av materiellt nödvändig konsumtion för att möta vårt grundläggande behov av mat, kläder och boende. För de allra flesta i Sverige är detta något som tas för givet.

Torbjörn Hjort är forskare på Socialhögskolan vid Lunds universitet.

Det är två andra motiv som förklarar varför vi konsumerar som vi gör: nämligen konformitet och distinktion.

Konformitet innebär att vi konsumerar för att vara som alla andra, för att passa in och visa vår delaktighet med samhället i stort, till exempel genom att byta från "burk-TV" till "platt-TV".

Distinktion innebär snarare att vi konsumerar för att urskilja oss från alla andra och för att visa att vi är speciella på något sätt – eller i alla fall visa att vi vill uppfattas så. Exempel på detta skulle kunna vara att välja dyrare och exklusivare alternativ än möbler från Ikea eller att ha en klädstil som signalerar att man seglar.

Forskningen har mest intresserat sig för konsumtion som distinktion och hur konsumtionen används som självpresentation (det vill säga som uttryck för en individs personlighet). Många studier om fattigdom och välfärd har undersökt huruvida individer och hushåll har möjlighet att konsumera sådant som är materiellt nödvändigt. Konsumtion som syftar till att vara som andra människor, att försöka följa ett mönster som uppfattas som dominerande, har däremot inte uppmärksamats i någon större utsträckning.

För fattiga och ekonomiskt utsatta grupper har emellertid just den sistnämnda drivkraften visat sig betydelsefull. Delaktighet och "normalitet" visas inte i första hand genom konsumtion av materiella nödvändigheter utan genom att försöka konsumera på "rätt" sätt. Genom att göra som andra och välja rätt visar man upp sin duglighet och sin skötsamhet som medborgare.

För de flesta finns det en rad sätt att uppvisa tillhörighet och tala om att vi är medvetna och ansvarstagande medborgare. Arbete och utbildning är två exempel. För grupper som har en mer marginaliserad position, till exempel genom svag etablering på arbetsmarknaden och i utbildningssystemet, tycks konsumtion spela en än mer betydelsefull roll för att demonstrera att man är delaktig i majoritetssamhället.

Även om ekonomiskt utsatta grupper till viss del lyckas följa allmänna konsumtionsmönster har detta ett högt pris. Till att börja med krävs omprioriteringar eftersom inkomsten inte är tillräcklig för att kunna köpa både materiella och sociala nödvändigheter. Med sociala nödvändigheter avses varor, tjänster och aktiviteter som just visar att man något sånär följer det allmänna mönstret.

I mina studier av barnfamiljer kan McDonalds, biobesök, gymnastikskor av ett känt varumärke, mobiltelefon och någon form av spelkonsol eller dataspel vara sådant som föräldrar med knapp ekonomi betraktar som sociala nödvändigheter eller delaktighetsmarkörer.

Det finns förstås även en rad andra faktorer som både möjliggör och försvårar konsumtion för fattigare grupper. Utan en ekonomisk buffert minskar möjligheterna till ekonomiskt fördelaktig konsumtion, som att kunna passa på vid realisationer och att handla storpack. Vidare krävs ofta tillgång till bil för att kunna handla på lågprisvaruhus som ligger en bit från hemmet.

Nockeby torg, Bromma.

FOTO: MATTIAS TYDÉN.

FOTO: LENNART NYGREN/SCANPIX.

I början av 1970-talet protesterade "Skärholmsfruarna" mot höga matpriser, och efter allt större demonstrationer och debatt infördes subventioner på en del livsmedel. Numera handlar konsumtion inte bara om det materiellt nödvändiga – lika viktigt är att kunna köpa "rätt" produkter och märken för att passa in.

Kapitalvaror får köpas på kredit för det mesta, eftersom fattigare hushåll sällan har möjlighet att betala kontant. Oftast är dessa hushåll hänvisade till kreditgivare som butikskedjorna samarbetar med; mer traditionella banklån är i regel uteslutna för hushåll med låg och osäker inkomst. Dessa krediter blir ofta dyra, och kostnaderna stiger betydligt om någon inbetalning blir förse- nad.

Det finns således risker vid konsumtion av till exempel sådant som utges för att vara räntefritt. Krediter ger å ena sidan människor chansen att delvis följa allmänna konsumtionsmönster, men å andra sidan är krediterna ofta kostsamma och underminerar därmed en redan knapp ekonomi.

Slutligen finns det seglivade föreställningar om att fattiga grupper är mindre kompetenta och att det delvis är deras kortsiktiga, slösaktiga och onödiga konsumtion som ger upphov till den besvärliga ekonomiska situationen. Fattigdom förklaras därmed inte enbart utifrån problematiska inkomster utan även utifrån hur de fattiga agerar som konsument. Fattiga grupper anses vara i behov av stöd och rådgivning för att stärka sin konsumentkompetens.

Sammanfattningsvis finns anledning att ägna större forskarkraft åt att försöka förstå relationen mellan ekonomisk utsatthet, ojämlikhet och konsumtionens ökade betydelse. Vi behöver veta mer om hur varu- och tjänstemarknaden agerar i förhållande till ekonomiskt svaga grupper, till exempel genom att bygga upp barriärer och ignorera dem men också genom att erbjuda dyrbara

krediter. Vidare behövs ökade kunskaper om vad det innebär att leva i ett samhälle präglad av konsumtion och överflöd, men att själv ha svårigheter att ta del av detta på ett sätt som förväntas av omgivningen.

Vad kan vi då förvänta oss av framtiden? Om dagens utveckling fortsätter, med en ökad social polarisering, blir det allt svårare för fattigare grupper i samhället att hänga med i de allmänna *konsumtionstrenderna*. Kanske får vi se hur låneinstitut satsar på fler krediterbudanden riktade till dessa grupper. Detta innebär naturligtvis ökade möjligheter till konsumtion, men till ett högt pris. Vidare finns risken att de mindre bemedlade i sin strävan att uppfattas som "normala" konsument tvingas prioritera sociala nödvändigheter i ännu högre grad än i dag och dra ner på det materiellt nödvändiga.

En sådan utveckling kommer förmodligen att medföra nya krav och förväntningar på att dessa "mindre kompetenta" konsumenter behöver mer utbildning och rådgivning i att hantera sin ekonomi. Med andra ord innebär den närmaste framtiden att redan kända ojämlikhetsmönster förstärks och blir tydligare. ■

LITTERATURTIPS

Bauman, Zygmunt, *Arbete, konsumtion och den nya fattigdomen*. Göteborg: Daidalos, 1998.

Hjort, Torbjörn, *Nödvändighetens pris – om konsumtion och knapphet bland barnfamiljer*. Lund: Socialhögskolan, 2004.

Hjort, Torbjörn, *Fattigdom i konsumtionssamhället – en utmaning för välfärdsstaten*. Ingår i: Hans Swärd och Anne-Marie Egerö, red., *Villkorandets politik. Fattigdomens premisser och samhällets åtgärder – då och nu*. Malmö: Egalité, 2008.

Krönikan:

”Om man vägrar se bakåt och inte vågar se framåt så måste man se upp.”

Tage Danielsson

Det nya millenniets första decennium är till ända. Det har bjudit på det mesta av väntade och oväntade framtider. I backspegeln blir allt så mycket lättare att förklara.

De mänskliga effekterna på klimatet var länge lika kända som förnekade. Kinas och Indiens ekonomiska uppvaknande hade vi på radarn. Den globala migrationens betydelse låg i korten, fast dess betydelse underskattades. Den 11 september kom som en chock men var inte oväntat för dem som sett allvaret i de tidigare försöken att spränga tvillingtornen.

Det kommande årtiondet har att hantera de militära uttagen från såväl det illegala kriget i Irak som det FN-sanktionerade i Afghanistan.

Kommer detta att avlösas av ett krig mellan civilisationer i Fjärran östern och här hemma? Eller innebär 2010-talet ökad tolerans och uppslutning kring gemensamma värden? FN-stadgan är ingen dålig utgångspunkt.

På i stort sett alla områden synes vår förmåga till samarbete mellan länder vara avgörande för om vi ska nå framgångar med kommande utmaningar. Om förmågan till mellanstatligt samarbete ökar på ett område, torde vi vara bättre förberedda på de oväntade framtider som med all säkerhet lurar runt hörnet.

För Sverige har den ekonomiska återhämtningen under 2000-talet varit ovedersäglig, dock inte utan förhinder och inte bara på grund av förhållanden i vår omvärld. Det är inte alla som kommit

med på tåget. På toppen av detta kom finanskrisen och dess reala konsekvenser.

När vi blickar framåt tio år är det inte bara krisens efterbörd vi har att hantera utan också recidiv från tidigare nedgångar. En social skuld att betala av samtidigt som vi ska hantera den stora generationsväxlingen på svensk arbetsmarknad och integrationen av de stora flyktinggrupper som kom för några år sedan.

Hur vi lyckas med detta kommer att avgöra vår förmåga att hantera 2020-talet, med ett ökande tryck på att fördela om resurser till den växande gruppen åldrande fyrtioåringar. Vi har all anledning att diskutera också de oväntade framtiderna, för ju mer vi diskuterar dem, desto mer väntade kommer de att bli.

Institutet för Framtidsstudier går in i det nya årtiondet med fler och mer kvalificerade forskare än någonsin. Vi har rustat oss allt bättre för att stimulera till reflektion och diskussion om hur vi vill möta framtidens utmaningar, men kommer under 2010 också att söka nya former för vårt utåtriktade arbete. Välkommen till framtiden! ■

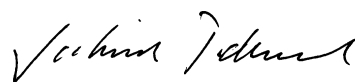

FOTO: KAUSA KAX WÄGHALS

Joakim Palme är VD för Institutet Framtidsstudier

Om förmågan till mellanstatligt samarbete ökar på ett område, torde vi vara bättre förberedda på de oväntade framtider som med all säkerhet lurar runt hörnet.

Fattigdom och brott – från förklaring till bortförklaring

Den enda hållbara lösningen [på brottsproblemet] ligger enligt min mening i en politik som botar brister och orättvisor och utjämnar ekonomiska, sociala och kulturella skillnader i samhället.

Olof Palme 1972

Here in the richest nation in the world, where more crime is committed than in any other nation we are told that the answer to this problem is to reduce our poverty. This isn't the answer...

(We should) protect society from the criminal, not the other way around.

Ronald Reagan 1984

Felipe Estrada och
Anders Nilsson

den offentliga debatten om brott och straff har det länge funnits en förståelse för att brott är något som hänger samman med fattigdom och problematiska levnadsförhållanden. Under de senaste decennierna har dock synen på brottslighetens orsaker och på brottslingen förändrats. Forskning visar att vi fått en ökad medial och politisk uppmärksamhet på brott och straff, parallellt med ett ökat avståndstagande från dem som begår brott.

Analys av de politiska partiernas rättspolitiska program och medias sätt att uppmärksamma brottsligheten visar att detta skifte påbörjades under 1980-talet. Den ökade fokuseringen på brottsoffer och skydd mot brottslingen har inneburit att brottslighetens orsaker, och speciellt orsaker som har med fattigdom och strukturella problem att göra, börjat framstå som mindre angelägna i debatten. Något tillspetsat har förståelsen av problemet rört sig från Palme till Reagan (citaten ovan).

Den senaste ekonomiska krisen har dock återuppväckt intresset för de negativa konsekvenserna av ekonomiska problem, fattigdom och ojämlikhet. Det är oroande att en ökande andel barn växer upp i familjer där föräldrarna saknar samsättning, och att arbetslöshet och försörj-

ningssvårigheter är särskilt utbredd bland unga vuxna.

Vilka framtida konsekvenser kan detta föra med sig? Enligt våra egna studier påverkar en människas uppväxtförhållanden, och problem med etablering på arbetsmarknaden som ung vuxen, risken även på mycket lång sikt att hon ska marginaliseras och hamna i utanförskap. Särskilt problematisk är långvarig fattigdom under barndomen, som i sin tur påverkar hur väl man lyckas i utbildningssystemet och på arbetsmarknaden. Även brottslighet visar sig ha samband med fattigdom under barndomen, och dessutom får brottsligheten tydliga konsekvenser för en människas levnadsförhållanden som vuxen.

denna artikel tar vi upp hur fattigdom hänger samman med brottslighet, men inte enbart som en riskfaktor för att utveckla ett brottsligt beteende. Även risken att utsättas för brott och människors oro för brott hör hit.

Brottslighet är ett mångfacetterat problem och hänger samman med en lång rad förhållanden. Var tyngdpunkten i förklaringar till brott ligger har skiftat över tid. Att absolut fattigdom (se Björn Halleröds artikel i detta nummer) hänger samman med brott var länge ett centralt

Felipe Estrada och
Anders Nilsson är
kriminologer och
forskare vid Institutet
för Framtidsstudier.

År 2007 öppnade Salbergaanstalten i Sala, som är Sveriges största fängelse räknat i antalet intagna.

antagande inom kriminologin, men i dag har den tanken till viss del övergetts till förmån för andra förklaringsmodeller.

Det ökande välbefindandet efter andra världskriget ledde till en tydligt förändrad "tillfällsstruktural", det blev fler varor på butikshyllorna som lockade till kraftigt ökad brottslighet. I stället för absolut fattigdom betonar senare forskning oftare den relativa fattigdomens och boendesegregationens betydelse – faktorer som anses viktiga för familjeförhållanden och för unga människors sociala band till samhället.

Samtidigt märks en tydlig "individualisering" i synen på brottslighet även inom forskningen. Detta hänger samman med en generell utveckling mot ökad individualisering i förståelsen av sociala problem. I ett betänkande från Demokratiutredningen (SOU 2000:1) konstateras exempelvis: "Förr betraktades, med viss rätt, en medborgares problem ofta som 'samhällets fel'. Numera sägs allt oftare att det är 'individens (eget) fel'."

Självfallet kan fattigdom inte ensam förklara varför vissa individer begår brott, även om det finns ett samband. Så kallade självrapportundersökningar visar att brottslighet under tonåren snarare är mer vanligt än ovanligt. Det betyder

att vare sig fattigdom eller något annat enskilt förhållande kan vara den centrala förklaringen till förekomsten av vanliga brottshandlingar.

Fattigdomens (och andra riskfaktorer) betydelse märks mest när man granskar mer långvarig brottslighet. Kriminologer och sociologer har ofta noterat att de straffade och fängelsedömda i stor utsträckning är resurssvaga personer; många av dem har ekonomiska problem och saknar anknytning till arbetsmarknaden. Även deras uppväxt kännetecknas av ekonomiska och andra resursbrister.

Fattigdom har dock inte bara betydelse för risken att begå brott utan också för människors oro för och risk att utsättas för brott. Detta har uppmärksamats av Institutet för Framtidsstudier i ett par undersökningar. Sedan slutet av 1970-talet genomför Statistiska centralbyrån regelbundna studier där ett urval av befolkningen får svara på frågor om sina levnadsförhållanden och om sin utsatthet och oro för brott. Utifrån dessa studier kan man konstatera att både utsatthet för våld och hot samt oro för brott har samband med ekonomiska problem.

Forskningen visar att andelen svenskar som utsätts för brott varit tämligen stabil sedan 1990-

FOTO: STAFFAN LÖNSTEDT/SCAMPX

Människor som lyckas i utbildnings-systemet och på arbetsmarknaden löper mindre risk att hamna i brottslighet.

talet. Vi har själva studerat utvecklingen fram till 2000-talets början i olika samhällsgrupper, och här visar det sig att utsattheten ökat för vissa samtidigt som den minskat för andra. Det har skett en polarisering: utsattheten och oron för brott har ökat bland de fattiga, alltså människor med låga inkomster som också saknar ekonomiska tillgångar, samtidigt som utsattheten och otryggheten minskat bland höginkomsttagare. Liknande tendenser ser man även i andra länder.

Hur kan denna polarisering förklaras? Vi menar att resultaten ska ses mot bakgrund av en samhällsutveckling kännetecknad av ökade skillnader i levnadsstandard mellan sociala grupper. Ökad inkomstojämlikhet och större skillnader i levnadsförhållanden har alltså sin motsvarighet i socialt svaga grupper som ökar utsatthet för brott.

Att skaffa sig skydd och säkerhet genom lås, larm och ny teknik kräver ekonomiska resurser. Vi vet till exempel att nyare bilar har betydligt bättre stöldskydd än äldre fordon. Bilar tillverkade före 1998 utgör en allt mindre del av den svenska bilparken, men studier vid Brottsförebyggande rådet visar att de trots detta utgör cirka 90 procent av bilarna som anmäls som stulna.

Människor med låga inkomster bor dessutom oftare i städernas mest brottsutsatta områden. Den ökande socioekonomiska boendesegregationen de senaste decennierna kan därför väntas

bidra till ännu större ojämlikhet även när det gäller människors utsatthet för brott och otrygghet.

Men spelar då vår kunskap om brottslighetens ojämlika struktur någon roll? Kriminalpolitiken har förändrats på senare år, Sverige och andra västländer har gått från att fokusera på brottslighetens sociala orsaker till att mer betona personliga egenskaper. Vidare har brottsoffren hamnat i centrum för kriminalpolitiken. Mot offrets sårbarhet ställs gärningsmannens ansvar, rationalitet eller ondska.

På detta sätt riskerar de sociala orsakerna till brottslighet att förpassas till marginalen i debatten. Att peka på fattigdom och social utsatthet uppfattas ofta som något som bortförklarar gärningsmannens ansvar och döljer offrets situation. Vi menar att detta är en olycklig och felaktig motsatsställning. Den är olycklig därför att den försvårar en politik som tar sig an brottsproblemets strukturella orsaker, och den är felaktig eftersom den inte stämmer med forskningen. ■

LITTERATURTIPS

Estrada, Felipe, och Anders Nilsson, *Ojämlikhet och utsatthet för brott – ett bidrag till forskningen om brottslighet och levnadsnivå*. Ingår i: Hanns von Hofer och Anders Nilsson, red., *Brott i välfärden*. Stockholm: Stockholms universitet, 2007.

Nilsson, Anders, och Felipe Estrada, *Kriminalitet och livschanser. Uppväxtvillkor, brottslighet och levnadsförhållanden som vuxen*. Stockholm: Institutet för Framtidsstudier, 2009. (Arbetsrapport; 2009:20)

Parker, Karen, *Unequal crime decline. Theorizing race, urban inequality and criminal violence*. New York: New York University Press, 2008.

Varför så tyst om framtidens genusordningar?

De flesta är nog överens om att genusordningar – det vi kallar manligt och kvinnligt – har stor inverkan på samhällets uppbyggnad och våra dagliga liv. Utifrån många olika discipliner inom samhällsvetenskaplig och humanistisk forskning har man uppmärksammat, undersökt och problematiserat denna ordning.

Studier visar att genusordningar är stabila och föränderliga på samma gång. Stabila för att alla kända samhällen i historien på ett eller annat sätt organiserats utifrån genus. Föränderliga för att strukturen fluktuerat över tid och påverkat de konkreta uttryck ordningen tar sig. Men från bondesamhället, via industrialiseringen och fram till vårt högteknologiska samhälle har manligt och kvinnligt haft både materiell och symbolisk betydelse.

Med största sannolikhet kommer genus att organisera samhällen även i framtiden. Denna slutsats verkar man dock inte ha dragit inom framtidsstudier. Efter en genomgång av samtliga artiklar under fyrtio års tid i den internationellt största vetenskapliga tidskriften inom området, *Futures: the journal for policy, planning and futures studies*, kan jag konstatera att genusperspektiv är i det närmaste obefintliga. Även i svensk framtidsforskning studeras genus endast undantagsvis, detta trots att svenska framtidsstudier är mer samhällsvetenskapligt inriktade än vad fallet är i många andra länder.

Framtidsforskare vill gärna hitta strukturer och trender i samtiden som verkar kontinuerliga och tröga, för att kunna säga något om hur dessa påverkar framtiden. Om strukturerna dessutom anses oönskade verkar forskarnas intresse och motiv att ta sig an dem vara än större. Så, varför har framtidsstudierna undvikit en av historiens mest seglivade strukturer, nämligen den som organiserar kvinnligt och manligt?

Jag ser två möjliga förklaringar. Den första är

att framtidsstudierna har påverkats av den falska historieskrivning som omgärdar mycket av dagens jämställdhetspolitiska debatt – den som berättar om hur ojämna genusstrukturer enbart med hjälp av tidens gång kommer att växa bort. Med generationsväxlingar och ny teknik kommer männens oproportionellt stora resurser och makt vara något som framtidens människor minns och i samförstånd skakar på huvudet inför. Precis som om samhällelig snedfördelning någonsin löst sig utan långvarig kamp från de förfördelade.

Den andra förklaringen tar fasta på att framtidsstudier alltid innehåller normativa element om vad som är önskvärda och mindre önskvärda scenarier. Att inte skriva om genus i framtiden tyder därmed på att dagens ordning anses problematisk inom framtidsstudier, trots att forskare inom andra discipliner, politiker och människorätsorganisationer över hela världen anser att enskilda människor förlorar både makt, inflytande och hälsa på grund av de rådande genusstrukturerna. Allra störst blir förlusten för dagens flickor, hälften av framtidens vuxna.

Oavsett anledningarna till denna tystnad blir konsekvensen att framtidsstudierna bidrar till att upprätthålla dagens ojämlika genusordning. Bara för att man inte uppmärksammar ett problem betyder det inte att problemet försvinner. För var går egentligen gränsen mellan att ignorera ett samhällsproblem och att medverka till dess fortlevnad? ■

Livia
Johannesson

Livia Johannesson är
forskningsassistent
vid Institutet för
Framtidsstudier.

Med största sannolikhet kommer genus att organisera samhällen även i framtiden. Denna slutsats verkar man dock inte ha dragit inom framtidsstudier.

"Poverty is the worst form of violence"

Mahatma Gandhi

Framtidstips

Nyfiken på framtiden? Kolla in vad *World Future Society* menar är tjugo sannolika skeenden under 2010–2025. Vad sägs om att se på TV i form av tredimensionella hologram eller att elbilar får sitt stora genombrott 2020?

Se mer på <http://www.wfs.org/forecasts/index.html>

Makten över skogen

Konflikterna kring skogen väntas öka i takt med att konkurrensen om naturresurserna hårdnar.

En studie om politiken kring skogen i norra Sverige ger intressanta perspektiv. Karin Beland Lindahl har i *Skogens kontroverser – en studie om plats och politik i norra Sverige* studerat regeringsuppdraget att skydda skog med höga naturvärden. Med Jokkmokk som exempel har hon granskat vad som hände och varför det blev som det blev.

Ambitionen har varit att se världen med de olika aktörernas ögon och undersöka vad deras egen relation till skogen betyder. Studien illustrerar hur

intressen för skogen uttrycks i människors vardagsliv, i organisationer, företag och politik.

Beland Lindahl har utforskat vilka aktörer och synsätt som fick genomslag i den praktiska politiken. Ett fåtal centralt placerade aktörer har störst möjlighet att påverka skogsanvändningen, visar det sig. Flera lokala aktörer saknade både information och möjlighet att delta i processen.

Forskningsrapporten kan laddas ner på:

www.framtidsstudier.se eller beställas per telefon:

08-402 12 00 och via e-post: order@framtidsstudier.se

Karin Beland Lindahl, *Skogens kontroverser – en studie om plats och politik i norra Sverige*. Stockholm: Institutet för Framtidsstudier, 2009.

Här är din lön

Lönenivåer och lönespridning är ämnen som engagerar. I Martin Korpi's avhandling *Migration, wage inequality, and the urban hierarchy* studeras migrationens inverkan på lönerna.

Vilken effekt har invandringen på låginkomsttagarnas löner? Är lönespridningen större på större orter och i så fall varför? Leder ökad inflyttning till lokala arbetsmarknader till att lönespridningen ökar, och beror detta på ökad lönekonkurrens och förändrad efterfrågan för olika typer av arbetskraft, eller på förändringar i

orters näringsstruktur? Vilka ekonomiska vinster eller förluster gör man genom att byta hemort?

Frågor som tidigare ofta besvarats på basis av teoretiska antaganden får här en grundlig genomlysning. Martin Korpi är ekonomhistoriker och tidigare verksam vid Institutet för Framtidsstudier. Boken beställs via EFI, Handelshögskolan i Stockholm, enklast per e-post: EFI.Publications@hhs.se

Martin Korpi, *Migration, wage inequality, and the urban hierarchy*. Stockholm: Economic Research Institute, Stockholm School of Economics, 2009.

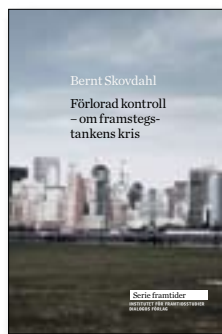
En kår i kläm

Hur har lärarkåren som profession påverkats av de senaste årens reformer inom skolområdet? Det är en grundfråga i Niklas Stenlås skrift *En kår i kläm*. Huvudmannaskapet för skolan har flyttats från statlig till kommunal nivå, regelstyrning har ersatts av målstyrning, lärarutbildningen har reformerats och helt nya typer av skolor har tillkommit genom friskolereformen.

Har förändringarna stärkt eller försvagat lärarkåren? Niklas Stenlås är historiker och verksam vid Institutet för Framtidsstudier. Rapporten kan beställas via Fritzes kundtjänst.

Niklas Stenlås, *En kår i kläm – läraryrket mellan professionella ideal och statliga reformideologier*. Stockholm: Fritzes, 2009.

Kris för framstegstanken

Vid dagens framtidshorisont finns både drömmar om framsteg och mardrömmar om nya katastrofhot. I Bernt Skovdahls *Förlorad kontroll* presenteras översiktligt framstegstänkandet de senaste hundra åren.

Skovdahl klarlägger de förskjutningar i samhälls- och historieuppfattning, vetenskaps- och natursyn som ligger bakom framstegstankens minskade inflytande de senaste decennierna. Föreställningen att människan genom vetenskapen uppnått "herravälde över natu-

ren" har devalverats på grund av ohållbara utgångspunkter. Den etablerade bilden av framstegen genom historien bygger på ett perspektiv som i vår globaliserade värld ofta ter sig inskränkt europeiskt. Nu börjar vi tänka om, men är det för sent?

Boken ingår i den nya *Serie: framtider*, ett samarbete mellan Institutet för Framtidsstudier och bokförlaget Dialogos.

Bernt Skovdahl, *Förlorad kontroll - om framstegstankens kris*. Stockholm: Dialogos, 2010.

FOTO: ERIK WESTHOLM

Skoaffär i Bukoba, Tanzania.

Morgondagens forskning

What's Next? är en antologi där några av de mest lovande inom sitt respektive forskningsfält på ett lättillgängligt sätt presenterar frågor som fascinerar och som de tror kommer att dominera forskningen i framtiden.

Vi får inblickar i den mörka energins osynliga värld, i fantasins betydelse för människan, i vår manipulerbara tidsuppfattning och virusets världar. Människlighetens eventuella utrotning och ytterligare tretton vetenskapliga artiklar ger en provkarta på kommande utmaningar och utvecklingsvägar.

What's Next? Dispatches on the Future of Science, ed. by Max Brockman. New York: Vintage, 2009.

Utbildning och arbetsmarknad

Under 1990-talet skedde en kraftig expansion av högre utbildning i Sverige. Andelen antagna studenter ökade med 50 procent och andelen i befolkningen med universitetsexamen med 25 procent.

Hur har detta påverkat studenternas möjligheter på arbetsmarknaden? Finns det verkligen jobb för alla? Och hur påverkas karriären om man inte fått jobb direkt efter examen?

Månadspengen

Många barn i Sverige får månadspeng. Men hur mycket får de och till vad går pengarna?

Mer än hälften av barnen sparar en del av pengarna, flickor mest till resor och husdjur, pojkar mest till data- och tv-spel. Det som spenderas lägger de yngre barnen på lek-saker och godis, medan de äldre köper snabbmat, presenter och böcker samt går på bio.

Källa: Swedbank.

Ålder	Genomsnittlig månadspeng
7	100 kr
8	110 kr
9	120 kr
10	140 kr
11	170 kr
12	210 kr
13	300 kr
14	400 kr
15	600 kr
16	1 000 kr
17	1 050 kr
18	1 050 kr
19	1 050 kr

Likt mycket annat följer biståndet sina konjunkturen. I dag är det inne att vara emot eller åtminstone sunt skeptisk. Till och med biståndsminister Gunilla Carlsson tillhör tvivlarna. I ett utspel på Newsmill ventilerar hon sin oro över korruption och förskingrade biståndsmiljarder. Det är dags att skruva åt kranen, antyder hon. Urban Lundberg vill varna för förenklingar i biståndsdebatten.

Bistånd och demokrati i Afrika

Den zambiska ekonomen Dambisa Moyo har med boken *Dead aid: Why aid is not working and how there is another way for Africa* placerat sig i den internationella biståndsdebattens centrum.

Som i mycket annan facklitteratur designad för världsmarknaden torgförs här enkla, politiskt inkorrekta, lösningar på komplicerade problem. Moyos grepp är att omvandla bistånd till business. Mjuka biståndsmiljarder skall bli stränga lånemiljarder, som tvingar ut Afrikas indolenta ledare i ljuset. Bistånd, hävdar hon, göder korruption, belönar inkompetens och urholkar elitens demokratiska ansvarighet. Nödvändiga reformer uteblir med resultat att fattigdomen består.

Moyos bok har väckt starka reaktioner. Många menar att hon argumenterar utifrån ett förflutet som ingen längre bekänner sig till. Hon skiljer inte mellan bra och dåligt bistånd och förtiger resultaten som uppnåtts inom aidsbekämpningen. Hennes förslag att avveckla allt bistånd inom en femårsperiod skulle få katastrofala följder för Afrikas fattiga, skriver Michael Gerson i *Washington Post*. Särskilt i dessa tider när stränga lånemiljarder är svåra att uppbringa.

Till detta läggs hennes naiva syn på den kinesiska närvaron, hennes blinda tilltro till utlandsinvesteringar, som inte beaktar att dessa för Afrikas del uteslutande hamnar i länder med naturresurser. Mest stötande är kanske påståendet att vad Afrikas länder behöver ”inte är demokrati, utan en beslutsam och välvillig diktator”.

Likafullt är det rimligt att hävda att biståndet är på defensiven. Dels handlar det om en bak-

smälla. Optimismen har klingat av och övergått i förstämning över att Afrika söder om Sahara, många miljarder dollar senare, fortfarande rymmer världens största koncentration av fattiga människor. Dels brottas givarländerna med egna problem. Biståndspengarna skall inte bara delas ut utan även samlas in, vilket blir allt svårare mot en fond av hårdnande konkurrens, sociala nedskärningar och arbetslöshet.

Gunilla Carlsson är bara en av många europeiska politiker som tagit Moyos bok som intäkt för kritiska frågor om biståndets framtid. Att författaren har afrikanskt ursprung spelar in – förvisso med utbildning från Harvard och Oxford och en gedigen bakgrund på Världsbanken och investmentbanken Goldman Sachs, men ändå. Andemeningen är, att om inte ens afrikanerna själva vill ha våra pengar, varför riskera att de ”försvinner ner i korrupta tjänstemäns fickor”, som Gunilla Carlsson uttrycker det.

Den dystra sanningen, menar *New York Times* kolumnist David Brooks, är att vi inte vet hur vi skall använda bistånd för att begränsa fattigdomen. Brooks citerar ekonomen Abjijit Baerjee som i antologin *What works in development?* uppgivet konstaterar att just ingenting fungerar, och det kanske är bortom vår kontroll att skapa utveckling. Visst finns öar av framgång vilket inte skall förringas. Men Baerjees poäng är att när man undersöker biståndets allmänna effekt på ett samhälle, finns inga lyckade exempel.

Ändå är det lättköpt att skylla de afrikanska ländernas problem på biståndet. Som Paul Collier, författare till en annan biståndskritisk

Urban Lundberg är historiker och verksam vid Institutet för Framtidsstudier. Han bor för närvarande i Mali.

storsäljare, *The bottom billion*, framhåller går problemen djupare än så:

”Uppdelade i etniska lojaliteter är de alltför stora för att bli nationer. Å andra sidan, med endast obetydliga ekonomier saknar de formatet att bli fungerande stater. Som resultat kan inte avgörande samhällseliga nyttigheter som säkerhet och förutsebarhet erbjudas på ett tillfredsställande sätt. I deras frånvaro blir de stora naturtillgångar som många länder besitter till belastningar snarare än möjligheter.”

Dessa förhållanden övervinner man inte endast med pengar konstaterar han. Viktigare är fred och säkerhet, handelsprivilegier och förvaltning – social ingenjörskonst, med ett svenskt ord som hamnat i onåd.

OMNÄMNDA BÖCKER

Cohen, Jessica, och William Easterly, red., *What works in development? Thinking big and thinking small*. Washington, D.C.: Brookings Institution Press, 2009.

Collier, Paul, *The bottom billion. Why the poorest countries are failing and what can be done about it*. Oxford & New York: Oxford University Press, 2007.

Moyo, Dambisa, *Dead aid. Why aid is not working and how there is another way for Africa*. London: Allen Lane, 2009.

Pengar eller kunskap, eller båda, eller inget – eller något annat: biståndsdebatten glider lätt ner i spagat. Detta är i sin tur allvarligt eftersom bristen på samordning mellan olika givare är bekymmersam i sig. Vad de flesta tycks överens om är dock att det behövs demokrati och stabila institutioner, så kallad *good governance*. Varken bistånd eller business bär frukt i dålig jord.

Men om demokratin är lösningen som både optimister och pessimister kan mötas kring, infinner sig frågan hur denna skapas. Kanske det också är bortom vår kontroll.

Problemet är att demokrati inte låter sig reduceras till policy. Man kan skriva konstitutioner, bygga parlament, utlysa val, stärka skyddet för de mänskliga rättigheterna och anta program för ökad resultatstyrning. Man kan ställa detta paket som villkor för fortsatta utbetalningar – en

dominerande tendens inom dagens bistånd. Rent formellt är demokrati enkelt, som Per Albin Hansson brukade säga. Resten ”bero på oss själva, på oss som i dag stå mitt uppe i gärningen”.

Och det är just detta som gör det så svårt. Risken är att man skapar en demokratisk infrastruktur som rostar lika snabbt som de famösa traktorfabrikerna från biståndets barndom. Man får en regering men ingen opposition, ett flerpartisystem utan medlemmar, yttrandefrihet men ingen kritisk offentlighet, mänskliga rättigheter men omänskliga levnadsförhållanden, allmänna val utan maktskiftet, *good governance* men *bad policies*.

I många afrikanska länder är denna *tomma demokrati* redan en verklighet som eliterna utnyttjar för att bevara makten genom etnisk chauvinism. Människorna lämnas utanför med följd att idén om folkstyre komprometteras – både bland givarna som drar vidare till nya doktriner och, än värre, bland afrikanerna själva. I kulissen väntar, som så ofta i Afrikas historia, Moyos beslutsamma och välvilliga diktator.

Demokrati är en kamp för att göra verkligheten förhandlingsbar. Här har biståndet fortsatt betydelse, men som den kenyanske författaren Parselelo Kantai påpekat är denna kamp ytterst afrikanernas egen.

Bakslagen kan inte skyllas på väst och framgångarna är beroende av förmågan att skapa statsskick som först erkänner historiska motsättningar – ”att vi föstes ihop av ett kolonialt företag men alltid har hållits samman av geografi.” ■

Framtidsfokus Vad betyder fattigdom?

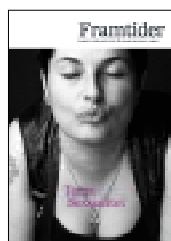
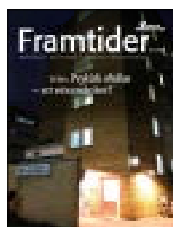
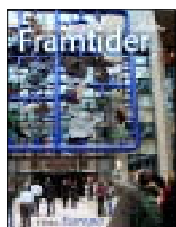
Framtidsfokus den 17 mars, kl. 14.00–16.30
Kulturhuset, Stockholm, hörsalen

Vad menar vi egentligen när vi talar om fattigdom?
Hur ser utvecklingen ut ur ett globalt perspektiv?
Hur hänger konsumtion och fattigdom ihop?

Inledningar av Björn Halleröd, Torbjörn Hjort och Stefan de Vylder. Paneldebatt på tema "Fattigdom i Sverige – finns det?" Seminariet är ett av Institutets för Framtidsstudiers arrangemang med anledning av det europeiska året för bekämpning av fattigdom och social utestängning.

Anmälan per e-post till fokus@framtidsstudier.se senast den 12 mars. Seminariet är kostnadsfritt men förhandsanmälan krävs då antalet platser är begränsat.

Välkommen!

Prenumerera på Framtider! Beställ via vår hemsida www.framtidsstudier.se eller använd nedanstående talong.

☐ Ja tack!

Jag vill prenumerera på tidskriften *Framtider* för 100 kr/år

Namn

Adress

Postnummer Postadress

Frankeras ej.
Mottagaren
betalar portot.

Institutet för
Framtidsstudier
SVARSPOST
110 517 800
110 01 Stockholm

”Jag är intresserad av hur samhället behandlar dem som inte passar in”

Antalet vräkta hyresgäster är ett bra mått på samhällets civilisationsgrad. Det menar historikern Lena Eriksson som studerat vräkningar i Stockholm åren 1879–1965.

Till sin förvåning har hon funnit att antalet vräkta är relativt konstant över tid.

– En slutsats kan vara att om samhället inte anstränger sig ordentligt kommer siffrorna att vara konstanta även i framtiden.

Under den undersökta perioden har bland annat bostadsbidrag och hyresstegringslagar prövats för att hålla nere antalet vräkta. Har de spelat någon roll?

– Det är inte nödvändigtvis så

att vräkningar ökar i svåra tider, säger Lena. Ett exempel är 1920-talet, när arbetslösheten var över 30 procent. Då infördes förbud mot vräkningar och mot höjda hyror för att skydda människor på marginalen.

I första hand är det ensamstående män i 40-årsåldern som vräks, därefter kommer barnfamiljer.

Eftersom en majoritet av hyresskulderna är mindre än 20 000 kronor, tror Lena att det går att förhindra vräkningar, till exempel genom enklare avbetalningsplaner.

– En obetald hyra är en tydlig indikator på att något är fel.

Rutinen borde vara att kolla upp det med en gång.

Att vräka någon kostar i dag cirka 25 000 kr i Stockholm, och då återstår problemet med själva bostadslösheten. Dessutom är det som bostadslös svårt att ha telefon, få sjukvård eller vara inskriven på Arbetsförmedlingen.

– Som det är nu blir skulderna och konsekvenserna onödigt stora, menar hon.

Lena Eriksson ska publicera sin forskningsrapport först 2012, men redan i vår kommer boken *Vräkt – Utkastad från hus och hem i Stockholm 1879–2009* där hon skrivit om perioden fram till 1960-talet. ■

Institutet för Framtidsstudier har närmare femtio forskare knutna till sig. Här får du lära känna en av dem, historikern Lena Eriksson.

Tid – tema för Framtider nr 2/2010

Från morgon till kväll och från vaggan till graven – tiden strukturerar ständigt våra liv. Vetenskapen ger oss oräkneliga ingångar till tiden, till vad den är och till de möjligheter och begränsningar den medför.

I Framtider nr 2 behandlas några av dem:

- Tiden genom tiderna
- Hur ser en fysiker på tid?
- Barndomstiden i historiskt perspektiv
- Vad händer om alla blir hundra? Konsekvenser av den allt längre ålderdomen
- Tid, tidsbrist och väntan – om att hantera sin tid
- När börjar framtiden?

Numret finns hos våra prenumeranter den 28 maj.

FOTO: HELENA MATTSSON.

FOTO: KIM NAVLOR.

Tema fattigdom

Stefan de Vylder om **globala perspektiv** på fattigdomen | **Vad är fattigdom?**

Björn Halleröd reder ut begreppen |

Ranjula Bali Swain diskuterar **mikrolån**

– ineffektivt botemedel eller universalmedicin? |

Torbjörn Hjort om fattigdom och **konsumtion** | Kan

och vill **Europa** göra upp med fattigdomen? Renate

Minas, Hrvoje Kap och Joakim Palme om en hittills

föga framgångsrik kamp | Från förklaring till bort-

förklaring? Felipe Estrada och Anders Nilsson

diskuterar **fattigdom och brottslighet** | Dessutom:

Framtider essä om biståndspolitik och debatt om

frånvaron av genusperspektiv i framtidsstudierna.

FOTO: URBAN LUNDBERG.

Framtider är en populärvetenskaplig tidskrift från
Institutet för Framtidsstudier